

Briselē, 2026. gada 23. septembrī
(OR. en)

13300/26

COPEN 337
JAI 1163
FREMP 291

PAVADVĒSTULE

Sūtītājs:	Eiropas Komisijas ģenerālsēkretāre, parakstījusi direktore <i>Martine DEPREZ</i>
Saņemšanas datums:	2026. gada 23. septembris
Saņēmējs:	Eiropas Savienības Padomes ģenerālsēkretāre <i>Thérèse BLANCHET</i>
K-jas dok. Nr.:	COM(2026) 497 final
Temats:	KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI par to, kā īsteno Komisijas 2022. gada 8. decembra lēmumu (ES) 2023/681 par to aizdomās turēto un apsūdzēto procesuālajām tiesībām, kuriem piemēro pirmstiesas apcietinājumu, un par ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem

Pielikumā ir pievienots dokuments COM(2026) 497 final.

Pielikumā: COM(2026) 497 final

EIROPAS
KOMISIJA

Briselē, 23.9.2026.
COM(2026) 497 final

KOMISIJAS ZIŅOJUMS EIROPAS PARLAMENTAM UN PADOMEI

**par to, kā īsteno Komisijas 2022. gada 8. decembra Ieteikumu (ES) 2023/681 par to
aizdomās turēto un apsūdzēto procesuālajām tiesībām, kuriem piemēro pirmstiesas
apcietinājumu, un par ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem**

Ievads

Komisija 2022. gada 8. decembrī pieņēma Komisijas Ieteikumu (ES) 2023/681 par to aizdomās turēto un apsūdzēto procesuālajām tiesībām, kuriem piemēro pirmstiesas apcietinājumu, un par ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem⁽¹⁾ (turpmāk – “ieteikums par apcietinājumu”). Ieteikums par apcietinājumu ir pirmais ES tiesību akts, kurā noteikti standarti attiecībā uz pirmstiesas apcietinājumu un ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem.

Saskaņā ar 87. punktu ieteikumā par apcietinājumu dalībvalstīm būtu jāinformē Komisija par turpmākajiem pasākumiem saistībā ar šo ieteikumu 18 mēnešu laikā pēc tā pieņemšanas. Pamatojoties uz šo informāciju, Komisijai būtu jāuzrauga un jānovērtē dalībvalstu veiktie pasākumi un jāiesniedz ziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei 24 mēnešu laikā pēc ieteikuma pieņemšanas.

Ieteikumā par apcietinājumu ir uzsvērts, ka pirmstiesas apcietinājumam arī turpmāk jābūt galējam līdzeklim, ko piemēro tikai tad, ja tas ir absolūti nepieciešams un ja nav pieejama piemērota alternatīva. Tajā pašā laikā ieslodzījuma apstākļiem ir jāatbilst minimālajiem standartiem, kas nodrošina, ka tiek aizsargāta cilvēka cieņa un izpildīts pienākums ievērot pamattiesības. Minētie principi ir svarīgi ne tikai paši par sevi, bet arī balsta savstarpējo uzticēšanos, kas ir būtiska raitai tiesu iestāžu sadarbībai Eiropas Savienībā.

Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā ir noteikts, ka pirmstiesas apcietinājums jāuzskata par ārkārtas pasākumu un ka pēc iespējas plašāk būtu jāizmanto ar brīvības atņemšanu nesaistīti uzraudzības pasākumi. Pārmērīgi ilgiem pirmstiesas apcietinājumiem ir negatīva ietekme uz apcietinātajiem, savukārt pārmērīgi ilgi pirmstiesas apcietinājumi kā konkrētā dalībvalstī novērota tendence var apdraudēt savstarpējo uzticēšanos.

Pamatlēmumam 2009/829/TI par Eiropas uzraudzības rīkojumu (*ESO*) ir potenciāls mazināt pirmstiesas apcietinājumu izmantošanu un to ilgumu ES, bet dalībvalstīs to joprojām piemēro ļoti reti.

Turklāt, ja ieslodzījuma materiālie apstākļi neatbilst saskaņotajiem standartiem, to radītā ietekme neaprobežojas tikai ar konkrēto gadījumu un ir daudz plašāka. Telpu sliktais stāvoklis, pārpildītība, veselības aprūpes nepieejamība un nepietiekamas garantijas neaizsargātu grupu aizsardzībai rada nopietnas bažas par Pamattiesību hartas un Eiropas Cilvēktiesību konvencijas ievērošanu.

Minētie trūkumi tieši ietekmē Eiropas apcietināšanas ordera (*EAW*) darbību, jo izpildes tiesu iestādēm ir jāatsakās nodot pieprasīto personu, ja pastāv reāls risks, ka pret to izturēsies necilvēcīgi vai pazemojoši. Pēdējos gados tiesas arvien biežāk pārbauda ieslodzījuma apstākļus ordera izsniegšanas dalībvalstī, un tāpēc rodas kavēkļi, tiek izvirzītas papildu prasības attiecībā uz pierādījumiem un dažos gadījumos tiesa ir atteikusies izpildīt *EAW*.

⁽¹⁾ Komisijas Ieteikums (ES) 2023/681 (2022. gada 8. decembris) par to aizdomās turēto un apsūdzēto procesuālajām tiesībām, kuriem piemēro pirmstiesas apcietinājumu, un par ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem, C/2022/8987 (OV L 86, 24.3.2023., 44. lpp.).

Pieejamie statistikas dati par *EAW*⁽²⁾ liecina, ka kopš 2016. gada dalībvalstis gandrīz 586 gadījumos ir atteikušās izpildīt orderi vai novilcinājušas tā izpildi sakarā ar reālu risku, ka tiks pārkāptas pamattiesības un ieslodzījuma materiālie apstākļi būs nepieņemami.

Ir izveidojusies arī prakse prasīt garantijas no pieprasījuma iesniedzējām tiesu iestādēm.

Tas apliecina ieslodzījuma standartu būtisko nozīmi savstarpējas uzticēšanās saglabāšanā⁽³⁾. Savstarpējas atzīšanas principa pamatā ir pieņēmums, ka visas dalībvalstis nodrošina tiesību aizsardzību līdzvērtīgā un pienācīgā līmenī. Ja pierādījumi par sistēmiskiem trūkumiem ieslodzījuma apstākļos liek apšaubīt šādu pieņēmumu, rodas šaubas arī par *EAW* mehānisma efektivitāti un uzticamību. Tas mazina uzticēšanos starp tiesu iestādēm, ietekmē sadarbību pārrobežu krimināllietās un uzliek tiesām papildu slogu, proti, vērtēt atbilstību katrā atsevišķā gadījumā.

Šajā sakarā iespējamie ES noteikumi par pirmstiesas apcietinājumu un ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem tika apspriesti sanāksmēs 2025. gada Augsta līmeņa forumā par krimināltiesību nākotni (ALF), taču dalībnieku viedokļi par šo tematu dalījās. Viena grupa uzsvēra, ka ar apcietinājumu saistīti jautājumi būtu jārisina valsts līmenī, jo uz tiem attiecas valsts procesuālā autonomija, savukārt otra grupa aicināja uz ES līmeņa rīcību saistošu aizsardzības standartu izstrādei. Pirmā grupa pauda atvērtību ieteikuma tiesībās balstītiem turpmākiem pasākumiem, piemēram, projektu finansēšanai, un uzsvēra nepieciešamību aktīvāk īstenot ieteikumu par apcietinājumu. Otrā grupa uzsvēra pārliecinošus pierādījumus par nepilnībām dalībvalstu apcietinājuma standartos un pašreizējo Eiropas Padomes līmeņa preventīvo mehānismu nepietiekamību.

⁽²⁾ https://commission.europa.eu/publications/replies-questionnaire-quantitative-information-practical-operation-european-arrest-warrant_en.

⁽³⁾ EST spriedumi lietās *Aranyosi* un *Căldăraru* (apvienotās lietas C-404/15 un C-659/15 PPU), *ML* (C-220/18 PPU), *Dorobantu* (C-128/18) un *Breian* (C-318/24) parādīja, kā ieslodzījuma materiālie apstākļi var praksē ietekmēt savstarpējo uzticēšanos.

Metodika

Šajā īstenošanas ziņojumā ir aplūkots, kā 27 dalībvalstīs tiek piemēroti ES standarti par procesuālajām tiesībām pirmstiesas apcietinājumā un ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem. Ziņojuma mērķis ir sniegt salīdzinošu pārskatu par esošo tiesisko regulējumu un praksi, uzsverot jomas, kurās visspilgtāk izpaužas konverģence un atšķirības, un nepilnības īstenošanā.

Dalībvalstis informēja Komisiju par turpmākajiem pasākumiem saistībā ar ieteikumu par apcietinājumu 24 mēnešu laikā pēc tā pieņemšanas. Šim nolūkam 2024. gadā sadarbībā ar ieslodzījuma vietu personālu, tiesnešiem un prokuroriem, kā arī ar Eiropas Padomes Spīdzināšanas novēršanas komitejas (CPT) un ES Pamattiesību aģentūras (FRA) pārstāvjiem tika izstrādātas anketas.

Attiecībā uz ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem anketā visvairāk uzmanības tika pievērsts tam, kā praksē tie īstenoti ieteikumā par apcietinājumu noteiktie standarti. Informāciju par to, kā katra dalībvalsts ir ieviesusi savos tiesību aktos minētos ieslodzījuma materiālo apstākļu standartus, jau var atrast FRA datubāzē par apcietinājumu krimināllietās, kas izveidota pēc Komisijas pieprasījuma un ir publiski pieejama vietnē <https://fra.europa.eu/en/databases/criminal-detention/>.

Ar anketas palīdzību izdevās iegūt arī informāciju par to, kā dalībvalstis īsteno procesuālās tiesības pirmstiesas apcietinājumā un kā tās praksē piemēro pirmstiesas apcietinājumu.

Anketas tika publicētas *EU Survey* aptauju rīkošanas platformā 2024. gada 24. jūlijā. Visu dalībvalstu atbildes Komisija saņēma līdz 2025. gada jūnijam.

Aptaujā piedalījās visu dalībvalstu ieslodzījuma vietu pārvaldes, taču ne visas no tām atbildēja uz pilnīgi visiem anketas jautājumiem. Turklāt datu vākšanai izmantotās informācijas sistēmas ir ļoti atšķirīgas. Dažas dalībvalstis uztur progresīvas centralizētas datubāzes, kurās izseko apcietināto skaitam kamerās, incidentiem, ieslodzīšanai vieninieku kamerās, sūdzībām, personālam un dalībai programmās. Citas paļaujas uz decentralizētu vai manuālu uzskaiti, līdz ar to spēja apkopot datus vai uzraudzīt tendences ir ierobežota.

Novērtējot informāciju, Komisija konstatēja, ka dažu dalībvalstu iesniegtā informācija ir nepilnīga, savukārt citas dalībvalstis ir sniegušas ļoti detalizētus datus. Informācija, ko Komisijai iesniedza dažādas dalībvalstis, bija ļoti atšķirīga datu apjoma un kvalitātes ziņā. Līdz ar to pastāv risks, ka izdarītie secinājumi būs kļūdaini vai iegūtais priekšstats par situāciju ar apcietinājumu atsevišķās dalībvalstīs būs maldinošs.

Tāpēc Komisija vispirms publicēs šo ziņojumu, kurš sniedz vispārēju pārskatu par situāciju visā ES attiecībā uz procesuālajām tiesībām pirmstiesas apcietinājumā un ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem.

Nākamais posms būs valstu aktu izstrāde par ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem, ko Komisija veic ciešā sadarbībā ar Eiropas Padomi saskaņā ar kopīgo ES un Eiropas Padomes projektu, kura īstenošana jau ir sākusies⁽⁴⁾. Aktu lapas varētu noderēt arī kā pieejams rīks, kas

⁽⁴⁾ <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>.

sniedz skaidru pārskatu par situāciju ar apcietinājumu katrā dalībvalstī, arī novērtējumu veikšanai saistībā ar *EAW*.

Šā ziņojuma pievienotā vērtība ir ieskats par to, kā ieteikumu par apcietinājumu piemēro visā ES. Analīze tika veikta ar mērķi izvērtēt atbilstību visās dalībvalstīs, kā arī apzināt sistēmiskas nepilnības, kurās vajadzētu panākt lielāku konvergenci. Šā ziņojuma secinājumos ir ne tikai aprakstīti trūkumi, bet arī izcelti labas prakses piemēri.

MINIMĀLIE STANDARTI ATTIECĪBĀ UZ TO AIZDOMĀS TURĒTO UN APSŪDZĒTO PROCESUĀLAJĀM TIESĪBĀM, KURIEM PIEMĒRO PIRMSTIESAS APCIETINĀJUMU

1. Pirmstiesas apcietinājums kā galējais līdzeklis un apcietinājumam alternatīvi pasākumi

14. Dalībvalstīm būtu jāpiemēro pirmstiesas apcietinājums tikai tad, ja tas ir absolūti nepieciešams un ja to izmanto kā galējo līdzekli, pienācīgi ņemot vērā katra atsevišķa gadījuma īpašos apstākļus. Šim nolūkam dalībvalstīm pēc iespējas būtu jāpiemēro alternatīvi pasākumi.

15. Dalībvalstīm būtu jāpieņem prezumpcija par labu atbrīvošanai. Dalībvalstīm būtu jāpieprasa, lai kompetentās valsts iestādes uzņemtos pienākumu pierādīt nepieciešamību piemērot personai pirmstiesas apcietinājumu.

16. Lai pirmstiesas apcietinājums netiktu izmantots neatbilstoši, dalībvalstīm vajadzētu būt pieejamam pēc iespējas plašākam alternatīvo pasākumu klāstam, piemēram, tādiem alternatīviem pasākumiem, kas minēti Padomes Pamatlēmumā 2009/829/TI, ar ko savstarpējas atzīšanas principu piemēro lēmumiem par uzraudzības pasākumiem kā alternatīvu pirmstiesas apcietinājumam.

17. Pasākumi cita starpā varētu būt šādi: a) apņemšanās pēc vajadzības ierasties tiesu iestādēs, neiejaukties tiesvedībā un neveikt noteiktas darbības, t. sk. tādas, kas saistītas ar profesionālu darbību vai noteiktu ieņemamo amatu; b) prasība katru dienu vai periodiski ziņot tiesu iestādei, policijai vai citai iestādei; c) prasība piekrist uzraudzībai, ko veic tiesu iestādes iecelta aģentūra; d) prasība pakļauties elektroniskajai uzraudzībai; e) prasība dzīvot noteiktā adresē ar nosacījumu par stundu skaitu, kas tur jāpavada, vai bez šāda nosacījuma; f) prasība bez atļaujas nepamest noteiktas vietas vai apgabalus vai nedoties uz tiem; g) prasība bez atļaujas netikties ar noteiktām personām; h) prasība nodot iestādei pasi vai citus identifikācijas dokumentus; un i) prasība iesniegt vai nodrošināt finanšu vai cita veida garantijas līdz tiesas procesam.

18. Turklāt dalībvalstīm būtu jāpieprasa, ka gadījumos, kad atbrīvošanai ir noteikts finansiāls galvojums, summai jābūt proporcionālai aizdomās turētā vai apsūdzētā līdzekļiem.

Lielākā daļa tiesisko regulējumu pieļauj brīvības atņemšanu pirms notiesāšanas, ja tā ir nepieciešama, samērīga un ja apcietinājumu nevar aizstāt ar mazāk ierobežojošu pasākumu. Dažās dalībvalstīs minētā prasība ir skaidri noteikta tiesību aktos; citās dalībvalstīs to īsteno, izmantojot judikatūru un konsekventu tiesu praksi. Pat ja šis princips nav skaidri kodificēts, tiesas veic samērīguma novērtējumu, kas faktiski ierobežo apcietinājuma izmantošanu, pieļaujot to tikai izņēmuma gadījumos. Nevienā dalībvalstī nav tādas noziedzīgu nodarījumu vai iespējamo likumpārkāpēju kategorijas, kurai būtu paredzēts automātiski piemērot pirmstiesas apcietinājumu. Nedaudzās sistēmās ir iespējamās atspēkojamas prezumpcijas par

labu apcietinājumam smagu noziegumu gadījumā, taču tiesnešiem joprojām ir jāveic individuāls novērtējums, kura pamatā ir nepieciešamība un samērīgums.

Visās dalībvalstīs apcietināšanas orderi izdod tiesu iestādes, un to pienākums ir sagatavot pamatotu lēmumu un paskaidrot, kāpēc paredzētos mērķus nevar sasniegt ar alternatīviem pasākumiem.

Alternatīvas pirmstiesas apcietinājumam ir paredzētas visās dalībvalstīs, lai gan to struktūra un pieejamība atšķiras. Visizplatītākie pasākumi ietver pienākumu ziņot iestādēm [reģistrēšanās pienākums], ierobežojumus attiecībā uz saskarsmi vai pārvietošanos, prasības saistībā ar uzturēšanās vietu, ceļošanas aizliegumus, ceļošanas dokumentu nodošanu, finanšu garantijas un dažādu veidu elektronisko uzraudzību vai uzraudzītu atbrīvošanu. Dažās sistēmās izmanto neizsmeļošu sarakstu ar alternatīviem pasākumiem, kas ļauj tiesām pielāgot soda nosacījumus apsūdzētā personīgajiem apstākļiem. Citās sistēmās izvēles iespējas pasākumu sarakstos nav tik plašas, tomēr par piemērojamajiem alternatīvajiem pasākumiem tāpat lemj katrā atsevišķā gadījumā, visbiežāk tad, ja risku var pietiekami mazināt bez brīvības atņemšanas.

Lielākajā daļā dalībvalstu ir pieejama elektroniskā uzraudzība, tomēr tās izmantošanas biežums vēl arvien ir atšķirīgs, jo to apgrūtina gan tehniski ierobežojumi, gan personāla trūkums, gan tādi nosacījumi kā, piemēram, piemērota pastāvīgā dzīvesvieta. Dažas dalībvalstis elektronisko uzraudzību izmanto plaši, bet citas to piemēro tikai pēc notiesājoša sprieduma pieņemšanas vai vispār piemēro reti. Drošības naudu vēl arvien izmanto visās dalībvalstīs, tikai dažādos veidos. Dažās dalībvalstīs drošības nauda galvenokārt kalpo kā garantija, kas nodrošina, ka apsūdzētais ieradīsies tiesā vai ievēros nosacītās atbrīvošanas nosacījumus, savukārt citās tā ir atbrīvošanas procedūras pamatiezīme un sakņojas konstitucionālo tiesību aizsardzībā. Atšķirties var tas, vai atbrīvošana pret drošības naudu ir jāierosina tiesai pēc savas iniciatīvas, kā tiesas nosaka summas samērīgumu ar aizdomās turētā finanšu līdzekļiem un vai aizdomās turētais var maksāt pa daļām. Daudzas dalībvalstis reti izvēlas piemērot drošības naudu, tā vietā dodot priekšroku reģistrēšanās pienākumiem vai pārvietošanās ierobežojumiem.

Atšķiras arī alternatīvo pasākumu uzraudzības mehānismi. Daudzās dalībvalstīs būtiska nozīme ir probācijas dienestiem, jo tie nodrošina uzraudzību, veic atbilstības pārbaudes un sagatavo ziņojumus, ko iesniedz tiesai pirms sprieduma pasludināšanas, palīdzot tai noteikt piemērotus nosacījumus. Citas sistēmas šādus ziņojumus nemēdz izmantot, izņemot sarežģītas lietas vai gadījumus, kad tiek apsvērtā elektroniskas uzraudzības noteikšana. Alternatīvu pasākumu piemērošanu pirmstiesas posmā visbiežāk kavē piemērotas pastāvīgas dzīvesvietas trūkums, ierobežotas sociālās vai ģimenes saites, nepietiekami resursi uzraudzībai un personāla trūkuma izraisīti administratīvi kavēkļi.

ESO (Pamatlēmums 2009/829/TI), kuru ieviesa ar mērķi atvieglot pirmstiesas alternatīvo pasākumu pārrobežu atzīšanu, joprojām tiek izmantots reti. Minēto instrumentu ir transponējušas gandrīz visas dalībvalstis, taču tā praktisko piemērošanu vēl arvien ierobežo administratīvā sarežģītība, praktiķu nepietiekamā informētība un bažas par izpildāmību.

Uz neaizsargātām personām parasti neattiecas atsevišķi tiesiskie regulējumi, bet tiesām, lemjot par apcietināšanu vai alternatīviem pasākumiem, ir jāņem vērā individuālie apstākļi, piemēram, invaliditāte, vecums, grūtniecība, slimība vai sociālā marginalizācija. Dažās dalībvalstīs tiesību aktos ir iekļauti skaidri noteikumi, kas atbalsta ar brīvības atņemšanu nesaistītu pasākumu piemērošanu lietās, kurās iesaistītas neaizsargātas personas.

Vispārējās tendences

Kopumā dalībvalstu sistēmas var iedalīt trīs plašās kategorijās:

- sistēmas, kas apvieno stingras tiesiskās garantijas ar pirmstiesas apcietinājuma alternatīvu regulāru izmantošanu un labi attīstītām uzraudzības struktūrām;
- sistēmas, kam raksturīgs detalizēts tiesiskais regulējums, kura konsekventu īstenošanu kavē nepietiekami resursi vai tehniski ierobežojumi;
- sistēmas, kurās pastāv alternatīvas pirmstiesas apcietinājumam, ko tomēr piemēro reti, tāpēc tiesām piešķirtā rīcības brīvība bieži noved pie pirmstiesas apcietinājuma pārmērīgas izmantošanas.

Lielākajā daļā dalībvalstu vai nu tiesību aktos, vai judikatūrā ir nostiprināts princips, ka apcietinājums ir galējais līdzeklis, un paredzētas tādas alternatīvas kā reģistrēšanās pienākumi, drošības nauda, elektroniskā uzraudzība vai pārvietošanās ierobežojumi. Tomēr prakse šādu pasākumu piemērošanā pirmstiesas posmā ir ļoti atšķirīga, un dažos gadījumos to kavē tehniski ierobežojumi un nepietiekama uzticēšanās vai resursu trūkums. Joprojām netiek plaši izmantots arī *ESO*. Lai gan reti, tomēr dažas dalībvalstis par konkrētiem nodarījumiem vēl arvien piemēro obligātu pirmstiesas apcietinājumu.

2. Pamatotas aizdomas un pamats pirmstiesas apcietinājumam

19. Dalībvalstīm būtu jāpiemēro pirmstiesas apcietinājums tikai tad, ja ir pamatotas aizdomas, ka aizdomās turētais ir izdarījis konkrēto noziedzīgo nodarījumu, ko konstatē, rūpīgi izvērtējot katru gadījumu atsevišķi, un būtu jāaprobežojas tikai ar šādu juridisko pamatu pirmstiesas apcietinājumam: a) ja ir bēgšanas risks; b) ja ir atkārtota noziedzīga nodarījuma risks; c) ja ir risks, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais var iejaukties tiesvedībā; vai d) ja ir sabiedriskās kārtības apdraudējuma risks.

20. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka riska noteikšanas pamatā vienmēr ir konkrētie lietas apstākļi, taču īpaši jāņem vērā šādi apstākļi: a) iespējamā noziedzīgā nodarījuma veids un smagums; b) sods, kas varētu tikt piemērots notiesāšanas gadījumā; c) aizdomās turētā vecums, veselības stāvoklis, raksturs, iepriekšējā sodāmība, personiskie un sociālie apstākļi un jo īpaši šīs personas saiknes ar sabiedrību; un d) aizdomās turētā uzvedība, it īpaši iepriekšējo kriminālprocesu gaitā uzlikto iespējamo pienākumu izpildes rādītājs. Ja aizdomās turētais nav tās valsts pilsonis, kurā ir izdarīts iespējamais noziedzīgais nodarījums, vai arī aizdomās turētajam nav citas saistības ar šo valsti, ar šo faktu vien nepietiek, lai secinātu, ka pastāv bēgšanas risks.

21. Dalībvalstis tiek mudinātas piemērot pirmstiesas apcietinājumu tikai tajos gadījumos, ja minimālais brīvības atņemšanas sods par noziedzīgu nodarījumu ir viens gads.

Visās dalībvalstīs pirmstiesas apcietinājumu piemēro, ja ir izpildīti divi kumulatīvi nosacījumi, t. i., ar pietiekamiem pierādījumiem pamatotas aizdomas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un konkrēti tiesību aktos noteikti kritēriji, kas apstiprina apcietinājuma nepieciešamību. Neraugoties uz to, ka dažādās dalībvalstīs izmantotie termini var atšķirties (piemēram, “pamatotas aizdomas”, “nopietnas pazīmes” vai “pamatots iemesls”), tos lieto praktiski vienāda pierādījumu standarta raksturošanai. Proti, aizdomu pamatā ir jābūt objektīviem pierādījumiem, kas vairs nav tikai minējumi, tomēr nav arī vēl tik pārliecinoši pierādījumi, kādi nepieciešami notiesāšanai.

Pierādījumu sliekšnis, kas tiesām jāpiemēro, lemjot par pirmstiesas apcietinājumu, ir pa vidu starp vienkāršām policijas aizdomām un to pierādījumu standartu, kāds jāpiemēro tiesas procesā. Tiesu iestādēm jābūt pārliecinātām, ka pastāv konkrētas un pārbaudāmas norādes, kas saista apsūdzēto ar iespējamo noziedzīgo rīcību. Dažās dalībvalstīs pieņemtais pierādījumu sliekšnis ir salīdzinoši augsts, un tam jābalstās uz skaidriem faktiskiem elementiem; citās dalībvalstīs pietiek ar tiesas iekšējo pārliecību, un šāda nostāja saskan ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru. Dažās sistēmās apcietināšanas orderi nevar izdot, kamēr nav celta oficiāla apsūdzība, bet citās ir atļauts īslaicīgs pirmstiesas apcietinājums, ja aizdomas drīzumā tiks noformētas oficiāli.

Atšķiras arī minimālie soda sliekšņi. Dažās dalībvalstīs pirmstiesas apcietinājumu piemēro tikai attiecībā uz tādiem nodarījumiem, par kuriem pienākas sodi, kas pārsniedz konkrētu līmeni, savukārt citās valstīs nav tiesību aktos noteikta minimālā līmeņa un praksē joprojām piemēro samērīguma principus.

Atzītie iemesli apcietinājuma piemērošanai ir ļoti lielā mērā saskanīgi. Visās sistēmās apcietināšana ir atļauta, ja pastāv bēgšanas risks, risks, ka tiks likti šķēršļi izmeklēšanai, un atkārtota nodarījuma izdarīšanas risks. Dažos gadījumos pamatots iemesls ir arī sabiedriskās kārtības vai drošības apdraudējums. Tiesas novērtē risku, vispusīgi izvērtējot apsūdzētā personīgos apstākļus, tostarp dzīvesvietu, nodarbinātību, sociālos kontaktus, valstspiederību, uzvedību pagātnē un nodarījuma smagumu. Pastāvīgas dzīvesvietas neesība tiek plaši uzskatīta par atbildību pastiprinošu faktoru, bet ES pārrobežu iedzīvotāja statuss dalībvalstīs tiek vērtēts atšķirīgi – dažas dalībvalstis saskaņā ar savstarpējas uzticēšanās principiem uztver ES mēroga saiknes kā risku mazinošu faktoru.

Riska novērtējumu veic katrā gadījumā atsevišķi. Tiesneši ņem vērā nodarījuma smagumu, iespējamo sodu, aizdomās turētās personas saiknes ar kopienу, sodāmību un uzvedību izmeklēšanas laikā. Līdz šim neviena dalībvalsts vēl nav sākusī izmantot riska novērtēšanai automatizētus vai algoritmiskus rīkus; lēmumus joprojām pilnībā pieņem tiesas, kurām ir rīcības brīvība šajā jautājumā.

Novērtējumu par pirmstiesas apcietinājuma nepieciešamību visbiežāk ietekmē tādi faktori kā veselības stāvoklis, vecums un invaliditāte. Dažās jurisdikcijās atbrīvošanu vai mājas arestu atļauj medicīnisku vai humānu apsvērumu dēļ, bet citās personām, kurām ir atkarība no vielām vai ar garīgo veselību saistītas vajadzības, piedāvā ārstnieciskus alternatīvos pasākumus jau pirmstiesas posmā. Tomēr citās dalībvalstīs tas nav iespējams nevainīguma prezumpcijas dēļ. Ar neaizsargātības apsvērumiem var pamatot mazāk ierobežojošu pasākumu noteikšanu, bet dažos gadījumos tie ir pamats apcietinājuma pilnīgai izslēgšanai no piemērojamo pasākumu loka.

Vispārējās tendences

Visās dalībvalstīs tiesas izmanto pierādījumu sliekšņus apvienojumā ar riskos balstītiem pamatojumiem, lai noteiktu, vai ir pamatoti piemērot pirmstiesas apcietinājumu. Taču sliekšnis, no kā atkarīga pirmstiesas apcietinājuma piemērošana, dažādās dalībvalstīs tiek definēts atšķirīgi, piemēram, “pamatotas aizdomas” vai “nopietnas pazīmes, kas liecina par vainu”. Tiesu iestāžu rīcības brīvība ir būtiska visās dalībvalstīs, un neviena sistēma nepaļaujas uz automatizētiem rīkiem. Daudzās dalībvalstīs tiek ņemti vērā neaizsargātības apsvērumi.

3. Pamatojums lēmumiem par pirmstiesas apcietinājumu

22. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka katrs tiesu iestādes lēmums piemērot pirmstiesas apcietinājumu, pagarināt šādu pirmstiesas apcietinājumu vai piemērot alternatīvus pasākumus ir samērīgs un pienācīgi pamatots un attiecas uz aizdomās turētā vai apsūdzētā īpašajiem apstākļiem, kas pamato tā apcietinājumu. Attiecīgajai personai būtu jāsaņem lēmuma kopija, kurā jānorāda arī iemesli, kāpēc pirmstiesas apcietinājumam alternatīvi pasākumi netiek uzskatīti par piemērotiem.

Tiesas sniegtais pamatojums ir pamatgarantija, kas nodrošina pārredzamību, taisnīgumu un likumību, lemjot par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu un pagarināšanu. Visas dalībvalstis pieprasa tiesām pieņemt pamatotus lēmumus, kuros sīki izklāstīti apcietināšanas faktiskie un juridiskie iemesli, paskaidrots, kāpēc alternatīvas nav piemērotas, un pierādīts, ka turpmāka paturēšana apcietinājumā joprojām ir nepieciešama un samērīga.

Apcietināšanas orderī ir jāidentificē apsūdzētais, jānorāda iespējamie nodarījumi, jāiekļauj atsauces uz attiecīgajiem noteikumiem, jāpaskaidro apcietināšanas iemesli un jāizklāsta faktiskais pamats, uz kura balstās gan aizdomas, gan apcietinājuma nepieciešamība.

Daudzas dalībvalstis ir noteikušas stingrus termiņus rakstveida lēmumu izdošanai – dažās lēmums ir jāizdod nekavējoties, bet citās – 24 vai 48 stundu laikā. Apcietinājuma rakstisks pamatojums ir būtisks tā apstrīdēšanai; ja šāds pamatojums netiek uzrādīts, apcietināšanas orderis parasti tiek atzīts par spēkā neesošu.

No tiesas tiek sagaidīts individualizēts pamatojums, nevis formāls vai standartizēts formulējums, lai gan dažās dalībvalstīs tādos joprojām izmanto. Tiesu iestādēm ir jāņem vērā personīgie apstākļi un jāpierāda, kāpēc konkrētajā gadījumā ir nepieciešams apcietinājums. Vairākās dalībvalstīs ir oficiāli paredzēts veikt samērīguma novērtējumu, kurā skaidri jāparāda, kā sabiedrības intereses tika līdzsvarotas ar personas brīvību. Citās sistēmās līdzīgi pienākumi balstās uz judikatūru.

Visās dalībvalstīs tiesām pirms apcietināšanas ordera izdošanas ir jāpamato lēmums atteikties no alternatīviem pasākumiem un tomēr piemērot pirmstiesas apcietinājumu. Visbiežāk minētais pamatojums ir nodarījuma smagums, agrāki nosacījumu neievērošanas gadījumi, pastāvīgas dzīvesvietas neesība vai augsts recidīva risks. Dalībvalstīs, kurās oficiāli noteiktu prasību ir mazāk, tiesas joprojām var apsvērt alternatīvas netiešā veidā.

Apsūdzēto ir nekavējoties jāinformē par pieņemtajiem lēmumiem, vajadzības gadījumā nodrošinot tulkojumu. Dažas dalībvalstis vispirms informē par lēmumiem mutiski, bet

rakstveida dokumentus iesniedz vēlāk; citas valstis rakstveida dokumentāciju izsniedz nekavējoties.

Vispārējās tendences

Vairumā dalībvalstu tiesnešiem kopā ar orderi par pirmstiesas apcietinājumu ir jāsagatavo arī individualizēts un pamatots lēmums, tomēr šādu pamatojumu var sniegt dažādos veidos, un dažās dalībvalstīs šim nolūkam izmanto standarta formulējumu vai veidnes. Lielākajā daļā dalībvalstu ir noteikti arī stingri termiņi rakstveida lēmumu izdošanai. Pienākums apsvērt un noraidīt alternatīvas pastāv praktiski visās dalībvalstīs arī tad, ja tas nav oficiāli noteikts par obligātu.

4. Pirmstiesas apcietinājuma periodiska pārskatīšana

23. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka tiesu iestāde periodiski pārskata tā pamata derīgumu, kura dēļ aizdomās turētais vai apsūdzētais tiek turēts pirmstiesas apcietinājumā. Tiklīdz vairs nav pamata personas aizturēšanai, dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais tiek atbrīvots bez nepamatotas kavēšanās.

24. Dalībvalstīm būtu jāatļauj periodiski pārskatīt lēmumus par pirmstiesas apcietinājumu pēc atbildētāja pieprasījuma vai tiesu iestādes ierosmes.

25. Dalībvalstīm principā būtu jāierobežo intervāls starp pārskatīšanas reizēm, kam nevajadzētu pārsniegt vienu mēnesi, izņemot gadījumus, kad aizdomās turētajam vai apsūdzētajam ir tiesības jebkurā laikā iesniegt pieteikumu par atbrīvošanu un saņemt lēmumu par šo pieteikumu bez nepamatotas kavēšanās.

Pirmstiesas apcietinājuma regulāra pārskatīšana tiesā ir pamatgarantija visās dalībvalstīs, kas nodrošina, ka brīvības atņemšanai ir jābūt pamatotai visa tiesas procesa ilgumā. Visās dalībvalstīs ir paredzēti mehānismi apcietinājuma nepieciešamības atkārtotai izvērtēšanai, taču to struktūra, pārskatīšanas intervāli un procesuālie aspekti ievērojami atšķiras. Pārskatīšana var notikt ik pēc konkrēta tiesību aktos noteikta intervāla, nozīmīgākajās procesuālajās stadijās vai pēc aizstāvības vai apsūdzības puses pieprasījuma.

Dalībvalstīs, kurās pārskatīšanu veic ar nemainīgu intervālu, tiesas atkārtoti izvērtē apcietinājuma nepieciešamību ik pēc dažām nedēļām vai mēnešiem. Šādas biežas un plānotas pārskatīšanas nodrošina, ka tiesneši izvērtē, vai nav mainījušies apcietināšanas pamati, vai aizdomas joprojām ir pietiekami pamatotas un vai pirmstiesas apcietinājumu nevar aizstāt ar alternatīviem pasākumiem. Citās tiesību sistēmās pārskatīšana ir saistīta ar konkrētām procesuālajām stadijām, piemēram, izmeklēšanas pasākumu pabeigšanu vai lietas nodošanu iztiesāšanai. Trešajā sistēmu grupā pārskatīšana notiek galvenokārt pēc aizstāvības puses pieprasījuma, lai gan tiesām joprojām ir tiesības pārskatīt paturēšanu apcietinājumā pēc savas iniciatīvas.

Apsūdzētajam un aizstāvības advokātam parasti ir atļauts piedalīties pārskatīšanas procedūrās. Daudzās dalībvalstīs ir noteikts, ka pārskatīšana ir mutvārdu process, kas notiek tiesā apsūdzētā klātbūtnē, bet citās valstīs regulāras pārskatīšanas ir atļauts veikt, izmantojot rakstveida procedūru. Mutvārdu procesos parasti piedalās apsūdzības puse, savukārt aizstāvības puse var iesniegt iesniegumus, pierādījumus un lūgumus par atbrīvošanu. Vajadzības gadījumā parasti tiek nodrošināta mutiskā un rakstiskā tulkošana.

Daudzās dalībvalstīs tiesnešiem apcietinājuma pārskatīšanā ir atkārtoti jāizvērtē pierādījumi, kas apliecina aizdomu pamatotību, jāpārbauda, vai nav mainījušies riska faktori un riska pakāpe, un jāapsver pirmstiesas apcietinājuma pagarināšanas samērīgums, ņemot vērā laiku, kas jau pavadīts apcietinājumā. Parasti tiesām ir jāvērtē arī tas, vai lietas izskatīšanas gaitā nav radušies jauni apstākļi, kas varētu būt pamats pirmstiesas apcietinājuma aizstāšanai ar mazāk ierobežojošiem alternatīviem pasākumiem. Tādi apstākļi varētu būt, piemēram, bēgšanas riska mazināšanās, noteiktu izmeklēšanas darbību pabeigšana vai personīgo apstākļu uzlabošanās. Dažās dalībvalstīs izmaiņas apstākļos ir skaidri jāanalizē katrā pārskatīšanas reizē.

Pārskatīšanas lēmumu savlaicīga paziņošana ir standarta prakse visās dalībvalstīs. Paziņojumus parasti sagatavo rakstveidā un izsniedz apsūdzētajam, aizstāvības advokātam un attiecīgajām iestādēm. Dažās dalībvalstīs lēmumu un tiesas sēžu datumu ātru nosūtīšanu adresātiem atvieglo automatizētas vai centralizētas saziņas sistēmas.

Daudzās sistēmās ir tā – jo ilgāk turpinās apcietinājums, jo rūpīgāk tiesu iestādēm jāpārbauda tā pamatotība. Ilgstoša apcietinājuma pārskatīšanu var uzdot augstāka līmeņa tiesām vai piemērot īpašas pārraudzības procedūras, kad apcietinājuma ilgums ir pārsniedzis noteiktus laikposmus.

Vispārējās tendences

Vairumā dalībvalstu ir noteikts, ka pirmstiesas apcietinājums regulāri jāpārskata tiesā, bieži ik pēc konkrēta starplaika. Tomēr šādas pārskatīšanas termiņi, intervāls un iedziļināšanās pakāpe ievērojami atšķiras. Daudzās dalībvalstīs pārskatīšanai izmanto rakstveida procedūru.

5. Aizdomās turētā vai apsūdzētā uzklauššana

26. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka aizdomās turētais vai apsūdzētais tiek uzklaušts vai nu personīgi, vai arī ar juridiskā pārstāvja starpniecību, izmantojot abu pušu uzklauššanas principu, pirms kompetentā tiesu iestāde pieņem lēmumu par pirmstiesas apcietinājumu. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka lēmumi par pirmstiesas apcietinājumu tiek pieņemti bez nepamatotas kavēšanās.

27. Dalībvalstīm būtu jāaizstāv aizdomās turētā vai apsūdzētā tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā. Dalībvalstīm it īpaši būtu jānodrošina, ka lietas, kurās ir piemērots pirmstiesas apcietinājums, izskata steidzami un ar pienācīgu rūpību.

Visās dalībvalstīs ir garantētas tiesības tikt uzklautam pirms lēmuma pieņemšanas par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu vai pagarināšanu. Visās dalībvalstīs ir noteikts, ka personas, kurām atņemta brīvība, ir nekavējoties jānogādā tiesu iestādē un jādod tām iespēja paust savu viedokli personīgi vai ar aizstāvības advokāta starpniecību.

Tiesību aktos noteiktie termiņi apcietinātu personu nogādāšanai tiesā parasti ir stingri – visbiežāk 24–48 stundas. Neliels skaits dalībvalstu izņēmuma gadījumos pieļauj ilgāku termiņu – līdz 72 vai 96 stundām, taču tik ilgus termiņus nemēdz piemērot bieži. Uzklautšana ir jāsarīko nevilkcinoties, un, ja tiesību aktos noteiktie termiņi netiek ievēroti, personu bieži atbrīvo automātiski.

Visās dalībvalstīs uzklautšanas par apcietinājuma piemērošanu notiek mutvārdos un saskaņā ar sacīkstes principu. Uzklautšanā piedalās aizstāvības advokāts un attiecīgā gadījumā arī apsūdzības puse. Aizstāvības pārstāvja dalība lielākoties ir obligāta, un bez advokāta klātbūtnes procedūras likumīga turpināšana nav iespējama. Apsūdzētā un aizstāvības advokāta saziņas konfidencialitāti aizsargā, jo tā ir taisnīgas tiesas pamatelements.

Pirmajā uzklautšanā par apcietinājuma piemērošanu apsūdzētajam būtu jāpiedalās personīgi. Turpmākās uzklautšanas var rīkot videokonferences režīmā, taču dalībvalstu tiesību akti atšķiras jautājumā par to, vai videokonferences rīkošanai ir nepieciešama apsūdzētā piekrišana. Dažās dalībvalstīs attālinātā dalība sākotnējā uzklautšanā ir aizliegta, lai nodrošinātu tiesnešiem iespēju pirms pirmstiesas apcietināšanas ordera izdošanas novērtēt personu klātienē.

Piekļuve lietas materiāliem ir būtiska efektīvai līdzdalībai procedūrā. Daudzas sistēmas nodrošina tūlītēju piekļuvi attiecīgajiem pierādījumiem, tiklīdz tiek pieprasīts pirmstiesas apcietinājums, savukārt citas nosaka stingrus termiņus informācijas atklāšanai pirms uzklautšanas.

Uzklautšanas tiek oficiāli dokumentētas. Visās dalībvalstīs ir jānoformē rakstveida protokols, un arvien plašāk izmanto audiovizuālos ierakstus. Uzklautšanu ilgums atšķiras – dažās dalībvalstīs tās ir īsas, konkrētas un ilgst tikai aptuveni 15 minūtes, bet sarežģītās lietās vai tiesvedībās, kurās iesaistītas vairākas personas, uzklautšana var būt krietni ilgāka un prasīt pat vairākas stundas. Lēmumus lielākoties pieņem vai nu uzreiz, vai īsi pēc uzklautšanas.

Dažās dalībvalstīs izmanto precīzi strukturētas un formalizētas uzklautšanas procedūras, kurās jāievēro detalizētas tiesiskās prasības attiecībā uz termiņiem, procesa dokumentēšanu un pierādījumu tiesībām. Citās dalībvalstīs izmanto elastīgākas pieejas. Videokonferenču izmantošanas prakse ir ļoti atšķirīga un atspoguļo atšķirības tehnoloģiju infrastruktūrā, tiesu kultūrā un uzskatos par apsūdzētā fiziskas klātbūtnes nepieciešamību.

Vispārējās tendences

Salīdzinošā analīze liecina, ka dalībvalstis kopumā garantē aizdomās turēto tiesības tikt uzklautam pirms lēmuma pieņemšanas par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu, tomēr starp tām pastāv atšķirības attiecībā uz piekļuvi lietas materiāliem un tiesībām sazināties ar aizstāvības advokātu. Videokonferenču izmantošanas prakse dažādās dalībvalstīs ļoti atšķiras.

6. Efektīvi tiesiskās aizsardzības līdzekļi un tiesības uz pārsūdzību

28. Dalībvalstīm būtu jāgarantē, ka aizdomās turētie vai apsūdzētie, kuriem ir atņemta brīvība, var vērsties kompetentajā tiesā, lai tā pārskatītu šo personu aizturēšanas likumību un vajadzības gadījumā izdotu rīkojumu par atbrīvošanu.

29. Dalībvalstīm būtu jāpiešķir aizdomās turētajiem vai apsūdzētajiem, uz kuriem attiecas lēmums par pirmstiesas apcietinājumu, tiesības pārsūdzēt šādu lēmumu un attiecīgi

Iespēja apstrīdēt pirmstiesas apcietinājumu ir pamatgarantija, kas iestrādāta visu valstu sistēmās. Dalībvalstis ir paredzējušas vairākas iespējas, kā apstrīdēt apcietināšanas orderus, garantējot personām tiesu iestāžu efektīvu pieejamību.

Parasti ir pieejami trīs galvenie tiesiskās aizsardzības līdzekļi. Pirmais ir parasta pārsūdzība par lēmumu, ar ko piemēro vai pagarina pirmstiesas apcietinājumu. Šādas pārsūdzības parasti izskata augstāka līmeņa tiesas, kas lēmumus pieņem noteiktā termiņā, lai nepieļautu pirmstiesas apcietinājuma nepamatotu pagarināšanu. Otrais tiesiskās aizsardzības līdzeklis ietver lūgumus par atbrīvošanu vai pirmstiesas apcietinājuma aizstāšanu ar mazāk ierobežojošiem pasākumiem. Šādus lūgumus parasti var iesniegt jebkurā brīdī procesa gaitā. Trešais tiesiskās aizsardzības līdzeklis ietver *habeas corpus* – procedūru apcietināšanas likumības pārbaudei, kas ļauj apcietinātajām personām apstrīdēt apcietināšanas likumību.

Lēmuma pieņemšanas brīdī personas ir jāinformē par to tiesībām apstrīdēt apcietinājuma piemērošanu. Rakstveida lēmumos bieži ir iekļauta skaidra informācija par pārsūdzības tiesībām. Lai apsūdzētās personas, neraugoties uz valodas barjeru, saprastu, kādi tiesiskās aizsardzības līdzekļi tām ir pieejami, nodrošina mutiskās un rakstiskās tulkošanas pakalpojumus.

Pārsūdzības iesniegšana parasti neaptur pirmstiesas apcietinājuma ordera izpildi, tomēr tiesām lēmumi apsūdzībās lietās ir jāpieņem ātri. Termiņi lēmuma pieņemšanai dažādās dalībvalstīs ir atšķirīgi – tās var būt 24 stundas, vairākas dienas vai nedēļas, vai arī nekādi termiņi vispār nav noteikti. Tomēr dalībvalstīs, kurās nav tiesību aktos noteikta termiņa, tiesas izskata pārsūdzības par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu prioritārā kārtā, lai brīvības nepamatotas atņemšanas gadījumā persona tiktu atbrīvota pēc iespējas ātrāk.

Izskatot pārsūdzības par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu, tiesas izskata gan attiecīgā lēmuma likumību, gan piemērotā drošības līdzekļa samērīgumu. Tā vērtē aizdomas un riska faktorus, lai noteiktu, vai apstākļi nav mainījušies un vai risku mazināšanai nepietiktu ar pirmstiesas apcietinājumam alternatīvu pasākumu noteikšanu. Ja pamatojums, ar kādu tika nolemts piemērot pirmstiesas apcietinājumu, vairs nav aktuāls, tiesām ir jāizdod rīkojums par apcietinātās personas atbrīvošanu. Dažas dalībvalstis ir paātrinājušas procedūras lietu pārskatīšanai tiesā (piemēram, *référé-liberté*), kas ir paredzētas tieši steidzamu jautājumu risināšanai.

Lai gan tikai dažās dalībvalstīs ir ieviesti specializēti mehānismi neaizsargātiem apcietinātajiem, vispārējās procedūras lēmumu pārskatīšanai tiesā un pārsūdzībai piemēro arī tādos gadījumos. Juridiskā palīdzība ir plaši pieejama, un juridiskā pārstāvība bieži ir obligāta un attiecīgi garantē efektīvu piekļuvi tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

Vispārējās tendences

Tiesības pārsūdzēt lēmumu par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu atzīst visas dalībvalstis, taču termiņi un paziņošanas kārtība atšķiras. Dažās dalībvalstīs ir noteikti termiņi, kas nepārsniedz 24 stundas, un tas rada bažas par efektīvu piekļuvi tiesiskās aizsardzības līdzekļiem.

7. Pirmstiesas apcietinājuma ilgums

30. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka pirmstiesas apcietinājuma ilgums nepārsniedz sodu, ko var piemērot par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu, un ka tas nav nesamērīgs ar to.

31. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka piespriedē pirmstiesas apcietinājuma ilgums nav pretrunā aizturētā tiesībām tikt tiesātam saprātīgā termiņā.

32. Dalībvalstīm būtu jānosaka par prioritārām lietas, kurās tiek tiesātas personas, kam piemēro pirmstiesas apcietinājumu

Dalībvalstu tiesību sistēmas reglamentē pirmstiesas apcietinājuma pieļaujamo ilgumu, paredzot tiesību aktos ierobežojumus un pastāvīgu samērīguma novērtēšanu. Neraugoties uz atšķirīgajām pieejām, visās dalībvalstīs ir noteikts, ka pirmstiesas apcietinājums nevar būt beztermiņa un tam ir jābeidzas, kad pamatojums, ar kādu tika pieņemts lēmums par tā piemērošanu, vairs nav spēkā.

Dažās dalībvalstīs pirmstiesas apcietinājumam ir noteikti stingri maksimālie termiņi, kas atšķiras atkarībā no nodarījuma būtības vai procesuālās stadijas. Minētie ierobežojumi var būt diapazonā no dažiem mēnešiem maznozīmīga nodarījuma gadījumā un pat līdz vairākiem gadiem, ja noziegums ir īpaši smags. Termiņam beidzoties, apcietinātais ir obligāti jāatbrīvo, taču procesuālo pienākumu izpildes nodrošināšanai tiesas var noteikt ar brīvības atņemšanu nesaistītus alternatīvus pasākumus.

Citas dalībvalstis izmanto jauktus modeļus, kuros maksimālie termiņi ir apvienoti ar rīcības brīvības piešķiršanu tiesu iestādēm attiecībā uz pirmstiesas apcietinājuma pagarināšanu sarežģītās lietās. Pirmstiesas apcietinājuma pagarināšanai parasti ir vajadzīga tiesas atļauja, un šādus lēmumus var pārbaudīt augstāka līmeņa tiesa.

Trešā dalībvalstu grupa tiesību aktos noteiktu konkrētu maksimālo termiņu vietā pastāvīgi pārbauda pirmstiesas apcietinājuma samērīgumu, lai pārliecinātos, ka apstākļi ar laiku nav mainījušies un pirmstiesas apcietinājums joprojām ir nepieciešams un pamatots.

Lai nepieļautu noteikto termiņu neievērošanu, izmanto tādas mehānismus kā elektroniskās izsekošanas sistēmas, prokuratūras īstenota pārraudzība un brīdinājumu automātiska izsūtīšana iestādēm par termiņa tuvošanos. Minēto sistēmu mērķis ir garantēt, ka pirmstiesas apcietinājuma ilgums nepārsniedz noteikto termiņu.

Procesuālie kavēkļi, kuru dēļ var būt nepieciešams pagarināt pirmstiesas apcietinājumu, parasti ir saistīti ar lietu sarežģītību, vairāku atbildētāju iesaisti, pārrobežu izmeklēšanām, ekspertu

pieaicināšanu liecinieka statusā vai ierobežotiem tiesas resursiem. Vairums dalībvalstu atzīst, ka pirmstiesas apcietinājuma pagarināšanas galvenais iemesls ir procesuālās kārtības neefektivitāte, nevis apzināts lēmums pārmērīgi izmantot pirmstiesas apcietinājumu.

Daudzās tiesību sistēmās ir pieejama kompensācija par pārmērīgi ilgu vai nelikumīgu pirmstiesas apcietinājumu, bet tiesības uz kompensāciju var būt atkarīgas no lietas iznākuma vai konkrētiem tiesību aktos noteiktiem kritērijiem, un atšķiras arī citi nosacījumi. Dažās dalībvalstīs kompensāciju var saņemt attaisnojoša sprieduma gadījumā, savukārt citās kompensācija par nepamatotu pirmstiesas apcietinājumu ir pieejama pat tad, ja tiesvedības rezultātā pieņemtais spriedums ir notiesājošs.

Vispārējās tendences

Lielākajā daļā dalībvalstu ir noteikti pirmstiesas apcietinājuma maksimālie termiņi, taču tie atšķiras un var būt gan dažas dienas, gan vairāki gadi. Arī tajās valstīs, kurās šādi termiņi ir noteikti, pirmstiesas apcietinājums bieži var ieilgt sakarā ar procesuāliem kavēkļiem, lietu sarežģītību un vēl neizskatīto lietu uzkrāšanos.

8. Pirmstiesas apcietinājumā pavadītā laika ieskaitīšana galīgajā sodā

33. Dalībvalstīm vēlāk piespriestā ieslodzījuma ilgumā būtu jāieskaita visi pirmstiesas apcietinājuma laika periodi pirms notiesāšanas, arī tajos gadījumos, ja ir izmantoti alternatīvi pasākumi.

Visas dalībvalstis atzīst principu, ka pēc notiesāšanas piespriesto brīvības atņemšanas termiņu samazina, atņemot pirmstiesas apcietinājumā pavadīto laiku. Minētais princips novērš dubultu sodīšanu un garantē pilnīgas brīvības atņemšanas samērīgumu un juridisku pamatotību. Neraugoties uz atšķirīgo samazinājuma tvērumu, pirmstiesas apcietinājumam alternatīvu ierobežojošu pasākumu iekļaušanu vai neiekļaušanu aprēķinos un uz dažādiem aprēķināšanas mehānismiem, pirmstiesas apcietinājumā pavadīto laiku parasti atņem no piespriestā cietumsoda automātiski.

Visās dalībvalstīs par katru dienu, kas pavadīta oficiālā pirmstiesas apcietinājumā, piespriesto cietumsodu arī samazina par vienu dienu. Tiesa, kas pieņēma notiesājošo spriedumu, parasti piemēro samazinājumu tieši, lai gan dažās jurisdikcijās samazinājuma apmēru aprēķina un piemēro izpildes iestādes, kad spriedums ir kļuvis galīgs. Atsevišķās jurisdikcijās pirmstiesas apcietinājuma periodus elektroniski izseko automatizētas sistēmas, kas uzlabo precizitāti un novērš kļūdu iespējamību. Citās jurisdikcijās piespriesto cietumsodu samazina pēc tiesas veiktas pārbaudes vai uz administratīvās dokumentācijas pamata.

Dažas dalībvalstis piespriesto cietumsodu saīsina arī par to periodu, kurā piemēroja pirmstiesas apcietinājumam alternatīvus ierobežojošos pasākumus, piemēram, mājas arestu, elektronisko uzraudzību vai pastiprināto uzraudzību, jo tās uzskata, ka minētie pasākumi ir pietiekami līdzīgi pirmstiesas apcietinājumam, tāpēc attiecīgā laikposma atņemšana ir pamatota. Tādās sistēmās cietumsoda termiņu var samazināt par ierobežojošo pasākumu ilgumu, atņemot vai nu tieši

tādu pašu dienu skaitu, vai kādu proporcionālu daļu no tā atkarībā no piemērotā ierobežojuma stingrības pakāpes. Citās jurisdikcijās piespriesto cietumsodu saīsina tikai par oficiālo apcietinājuma periodu, kas pavadīts pirmstiesas apcietinājuma vietās. Lai gan alternatīvus ierobežojošos pasākumus oficiāli neizmanto cietumsoda saīsināšanai, tos tomēr var ņemt vērā kā atbildību mīkstinošus apstākļus, lemjot par piespriežamo sodu.

Dažas dalībvalstis izmanto pārrēķina formulas, lai cietumsoda saīsināšanas nolūkiem noteiktu dienu skaitu, kas būtu līdzvērtīgs dažādu brīvības atņemšanas vai ierobežošanas pasākumu ilgumam. Izmantojot minētās formulas, mājas arestu, sabiedrisko darbu, naudas sodu vai reģistrēšanās pienākumu pārrēķina, lai cietumsoda saīsināšanas nolūkiem noteiktu to ekvivalentus pirmstiesas apcietinājumā pavadītu dienu izteiksmē. Citās tiesību sistēmās cietumsoda proporcionāla samazinājuma noteikšanai atkarībā no piemēroto ierobežojošo pasākumu būtības tiesas izmanto judikatūru.

Strīdi par cietumsoda saīsināšanu ar iepriekš aprakstītajām metodēm notiek reti, jo noteikumi ir skaidri aprakstīti un tiek konsekventi piemēroti. Situācijas, kas rodas, pārklājoties pirmstiesas apcietinājuma periodiem saistītās tiesvedībās, var risināt, pieņemot tiesību aktu noteikumus, kas novērš šādu periodu dubultu atrēķināšanu no piesprieztā soda. Kompensācijas mehānismi nodrošina papildu garantijas gadījumos, kad pirmstiesas apcietinājums piemērots nelikumīgi vai ir bijis pārmērīgi ilgs.

Vispārējās tendences

Pirmstiesas apcietinājumā pavadītā laika atrēķināšana no galīgā piesprieztā brīvības atņemšanas soda termiņa ir ierasta prakse visās dalībvalstīs. Tomēr trūkst konsekventas pieejas aprēķiniem par cietumsoda samazināšanu saistībā ar alternatīviem pasākumiem (piemēram, mājas arestu vai elektronisko uzraudzību). Tikai dažas dalībvalstis cietumsoda samazināšanā ņem vērā visus piemērotos alternatīvos pasākumus, savukārt citas valstis alternatīvos pasākumus vispār neņem vērā.

MINIMĀLIE STANDARTI ATTIECĪBĀ UZ IESLODZĪJUMA MATERIĀLAJIEM APSTĀKĻIEM

1. Izmitināšana

34. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka vienvietīgajās kamerās platība uz vienu apcietināto ir vismaz 6 m² un daudzvietīgajās kamerās – vismaz 4 m². Dalībvalstīm būtu jāgarantē, ka katram apcietinātajam pieejamās personiskās telpas absolūtais minimums, t. sk. daudzvietīgajā kamerā, ir līdzvērtīgs vismaz 3 m² platībai uz vienu apcietināto. Ja apcietinātajam pieejamās personiskās telpas platība ir mazāka par 3 m², pastāv pamatotas aizdomas par ECTK 3. panta pārkāpumu. Pieejamās telpas aprēķinos jāiekļauj platība, ko aizņem mēbeles, bet ne platība, ko aizņem sanitārās telpas.

35. Vēlams, ka dalībvalstis nodrošina, ka izņēmuma gadījumos, kad platība uz vienu apcietināto ir mazāka par absolūto minimumu jeb 3 m², šie apstākļi ir īslaicīgi, neregulāri un nenozīmīgi, kā arī apcietinātajam tiek nodrošināta pietiekama pārvietošanās brīvība un piemērotas aktivitātes ārpus kameras. Turklāt vēlams, ka dalībvalstis nodrošina, ka šādos gadījumos vispārējie ieslodzījuma apstākļi iestādē ir piemēroti un ka attiecīgās personas apcietinājuma apstākļos nav citu atbildību pastiprinošu faktoru, piemēram, citu nepilnību minimālajās strukturālajās prasībās attiecībā uz kamerām vai sanitārajām telpām.

36. Dalībvalstīm būtu jāgarantē, ka apcietinātajiem kamerās ir pieejams dabiskais apgaismojums un svaigs gaiss.

Uz ieslodzījuma vietām attiecināmajos izmitināšanas standartos ir vienkopus iekļauti gan tiesiskie pienākumi, gan administratīvā prakse un materiālie ierobežojumi, piemēram, pārpildītība. Vairums dalībvalstu ir noteikušas obligātus minimālos standartus attiecībā uz personisko telpu, sanitārajām telpām, apgaismojumu, ventilāciju un guļvietām, taču strukturālu un operacionālu problēmu dēļ pastāv ievērojamas atšķirības faktiskajā atbilstībā prasībām.

Liels skaits dalībvalstu ir iekļāvušas saistošas minimālās platības prasības (m²) primārajos tiesību aktos, noteikumos vai administratīvajos noteikumos. Citās valstīs minētās prasības ir iekļautas politikas pamatnostādņēs vai nesaistošos standartos. Personiskās telpas minimālā platība būtiski atšķiras pat to jurisdikciju starpā, kurās ir noteikti obligātie standarti. Dažās sistēmās vienam apcietinātajam paredzētā platība gandrīz precīzi atbilst ieteiktajiem lielumiem, savukārt citās noteiktie ierobežojumi ir ievērojami zemāki par Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā un ieteikumā par apcietinājumu norādītajiem standartiem. Dažas jurisdikcijas noteiktos apstākļos, piemēram, īslaicīgas pārpildītības vai īslaicīgas izvietošanas gadījumā, pieļauj ārkārtīgi zemu personiskās telpas minimumu (2 m²). Dalībvalstīs personiskā telpa vienvietīgās kamerās ir diapazonā no 2 m² līdz 12 m², kas liecina par ļoti lielām atšķirībām apcietināto dzīves apstākļu pamatstandartos Eiropas Savienībā.

Atšķiras arī atbilstība attiecīgajiem standartiem. Vairākas dalībvalstis ziņo, ka visiem apcietinātajiem ir pieejama vismaz obligātā minimālā platība un ka neviena apcietinātā personiskā telpa nav mazāka par 4 m². Citas dalībvalstis ziņo, ka nelielai daļai apcietināto personiskā telpa ir mazāka nekā ieteiktās robežvērtības. Taču dažās dalībvalstīs, kurās ieslodzījuma vietas ir ļoti pārpildītas, lielai daļai (vairāk nekā 50 %) apcietināto pieejamā

personiskā telpa ir mazāka nekā 4 m². Šādu sistēmu pārpildītība vienlaikus ietekmē vairākas ieslodzījuma vietas.

Tikai neliela daļa dalībvalstu izseko apcietināto personu skaitam kamerās, izmantojot mūsdienīgus uz IT balstītus pārvaldības rīkus, kuri uzrauga atbilstību prasībām un aktivizē brīdinājumus, ja apcietināto skaits kamerā pārsniedz noteiktos ierobežojumus. Lielākā daļa dalībvalstu atbilstības kontrolei izmanto manuālu uzraudzību, periodiskus ziņojumus vai datus, ko pārraudzības iestādes ieguvušas pārbaužu laikā.

Atšķiras arī guļvietu iekārtojums. Daudzas sistēmas ziņo, ka apcietinātie neguļ uz grīdas līmenī novietotiem matračiem vai trīsstāvu gultās. Ja tādas situācijas tomēr gadās, tās apraksta kā retas, īslaicīgas vai raksturīgas tikai īpašām paaugstinātas drošības kamerām. Neliels skaits jurisdikciju ziņo, ka pārpildītības dēļ tās plaši izmanto trīsstāvu gultas vai ievērojams skaits apcietināto personu guļ uz grīdas.

Vairums dalībvalstu ziņo, ka apcietinātajiem kamerās ir pieejams dabiskais apgaismojums un svaigs gaiss. Politika attiecībā uz smēķēšanu atšķiras, jo daudzas dalībvalstis atļauj smēķēt tikai vienvietīgās kamerās vai tikai tad, ja tam piekrīt visi daudzvietīgā kamerā dzīvojošie apcietinātie, bet citās dalībvalstīs smēķēšana iekštelpās ir pilnībā aizliegta.

Arī tiesiskās aizsardzības līdzekļi, ko var izmantot, lai sūdzētos par nepiemērotiem izmitināšanas apstākļiem, ir ļoti dažādi. Dažas dalībvalstis ļauj apcietinātajiem pavadīt vairāk laika ārpus kameras vai nodrošina vairāk iespēju lūgt pārcelšanu, bet citās ir atļauta pārskatīšana tiesā, procedūras sūdzību iesniegšanai vai piespīstā soda samazināšana. Tādās sistēmās, kurās tiesiskās prasības paredz mazu personisko telpu vai pastāv liels skaits izņēmumu, tiesiskās aizsardzības līdzekļi mēdz būt ierobežoti.

Vispārējās tendences

Izmitināšanas standarti dažādās dalībvalstīs ļoti atšķiras. Daudzas dalībvalstis nodrošina pienācīgu personisko telpu un dzīves apstākļus, bet citās dalībvalstīs ieslodzījuma vietu pārpildītība rada nopietnas problēmas, jo netiek ievērotas prasības par minimālo personisko telpu un daļa apcietināto ir spiesti ilgstoši gulēt uz matračiem. Uzraudzības sistēmas uzlabojas, bet šajā jomā joprojām ir daudz atšķirību.

2. Izvietošana

37. Dalībvalstis tiek mudinātas nodrošināt, un, ja runa ir par bērniem, tām būtu jānodrošina, ka aizturētās personas iespēju robežās tiek izvietotas ieslodzījuma vietās, kas atrodas tuvu viņu mājām, vai citās vietās, kas ir piemērotas viņu sociālās rehabilitācijas mērķim.

38. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka pirmstiesas apcietinātie tiek turēti atsevišķi no notiesātajiem. Sievietes būtu jātur atsevišķi no vīriešiem. Bērņus nedrīkstētu turēt kopā ar pieaugušajiem, ja vien tas nav bērna interesēs.

39. Ja apcietinātais bērns sasniedz 18 gadu vecumu un ja noteiktos gadījumos jaunieši vēl nav sasniedzis 21 gada vecumu, dalībvalstīm būtu jānodrošina iespēja turpināt minēto personu turēt atsevišķi no citiem apcietinātajiem pieaugušajiem, ja tas ir pamatoti, ņemot vērā attiecīgās personas apstākļus, ar noteikumu, ka tas nav pretrunā to bērnu interesēm, kuri ir cieturēti kopā ar minēto personu.

Izvietošanas politika reglamentē apcietināto personu ģeogrāfisko izvietojumu un nošķiršanu ieslodzījuma vietā.

Visās dalībvalstīs lēmumos par izvietošanu tiek ņemtas vērā apcietināto personu ģimenes saites un agrākā dzīvesvieta. Apcietināto izvietošanai ieslodzījuma vietās, kas atrodas pietiekami tuvu viņu ģimenes dzīvesvietai, ir plaši atzīta nozīme attiecību uzturēšanā un reintegrācijas veicināšanā. Tomēr nodrošināt izvietošanu netālu no ģimenes dzīvesvietas bieži nav iespējams, jo ieslodzījuma vietas izvēli ierobežo nepieciešamība ievietot apcietinātās personas ieslodzījuma vietā ar atbilstošu drošības līmeni, pieejamām ārstēšanas programmām vai brīvām vietām kamerās. Lai nodrošinātu speciālas telpas medicīniskām vai psiholoģiskām vajadzībām, var nākties apcietināto izvietot nevis dzīvesvietas reģionā, bet gan kādā citā reģionā.

Lielākā daļa sistēmu paredz nošķirt pirmstiesas apcietinājumā turētos apcietinātos no apcietinātajiem, kas jau ir notiesāti, lai gan dažās dalībvalstīs abas šīs grupas dienas laikā piedalās kopīgās nodarbēs. Lielāks atbalsts ir pieņemumam, ka abas grupas labāk tomēr nošķirt, jo tas ir svarīgi nevainīguma prezumpcijas ievērošanai.

Nošķiršana pēc dzimuma notiek praktiski visās dalībvalstīs. Sievietes parasti tur apcietinājumā atsevišķās ieslodzījuma vietās vai atsevišķos korpusos, ja vienā ieslodzījuma vietā ir izvietoti abu dzimumu apcietinātie. Dažas sistēmas ļauj sievietēm un vīriešiem piedalīties uzraudzītās kopīgās darbībās, taču abus dzimumus tomēr izmitina atsevišķi.

Nepilngadīgo nošķiršana no pieaugušajiem arī ir ļoti izplatīta prakse. Bērnus, kas jaunāki par 18 gadiem, parasti ievieto specializētās nepilngadīgo aprūpes iestādēs vai īpašās nodaļās. Vairākās dalībvalstīs piemēro atšķirīgus vecuma sliekšņus, un dažās valstīs kā nepilngadīgas izvieto arī personas vecumā līdz 21 gadam vai pat līdz 24 gadiem, ja tās atbilst konkrētiem nosacījumiem. Nedaudzas sistēmas atsevišķos gadījumos pieļauj jauniešu (18–21 gada vecumā) izvietošanu kopā ar bērniem vai otrādi – pusaudžus, kuri ir tuvu pilngadībai, var izvietot kopā ar pieaugušajiem, ja šāds risinājums tiek atzīts par piemērotu.

Pasākumi jauniešu atbalstam atšķiras vēl vairāk. Dažas dalībvalstis nodrošina jauniešu izmitināšanu atsevišķos korpusos tikai jauniešiem vai piedāvā tieši jauniešiem paredzētas programmas, savukārt citas valstis dod priekšroku jauniešu integrēšanai starp pārējiem apcietinātajiem, vienlaikus sniedzot jauniešiem papildu atbalstu attiecībā uz izglītību un rehabilitāciju.

Vispārējās tendences

Izvietošanas prakse atspoguļo kopīgos mērķus, proti, aizsargāt neaizsargātus apcietinātos, saglabāt nevainīguma prezumpciju attiecībā uz pirmstiesas apcietinājumā turētām personām un nodrošināt rehabilitāciju, taču šo mērķu īstenošana ir atkarīga no ieslodzījuma vietas plānojuma un ietilpības. Sieviešu un bērnu izvietošana atsevišķi ir nemainīga prioritāte, bet pieejas jauniešu izvietošanai mēdz atšķirties. Apcietināto izvietošana ieslodzījuma vietās netālu no viņu ģimenes dzīvesvietas ir atzīta par svarīgu, tomēr izšķirošais faktors bieži vien ir ieslodzījuma vietas specializācija.

3. Higiēnas un sanitārie apstākļi

40. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka sanitārās telpas ir vienmēr pieejamas un sniedz apcietinātajiem pietiekamu privātumu, t. sk. daudzvietīgajās kamerās tās ir faktiski strukturāli nodalītas no dzīves telpas.

41. Vēlams, ka dalībvalstis nosaka efektīvus pasākumus, lai saglabātu labus higiēnas standartus, izmantojot dezinfekciju un fumigāciju. Turklāt dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka apcietinātajiem ir pieejami nepieciešamie higiēnas līdzekļi, tostarp dvieļi, un kamerās jābūt pieejamam siltam tekošam ūdenim.

42. Dalībvalstīm būtu jānodrošina visi apcietinātie ar piemērotu tīru apģērbu un gultasveļu, kā arī ar iekārtām un līdzekļiem to mazgāšanai.

Higiēnas un sanitārajiem apstākļiem ir būtiska nozīme attiecībā uz cilvēka cieņas saglabāšanu, apcietināto veselības stāvokli un slimību profilaksi ieslodzījuma vietās. Lielākā daļa dalībvalstu ziņo, ka apcietinātajiem jebkurā laikā ir piekļuve pamata sanitārajiem apstākļiem (tualetēm un izlietnēm) vai nu kamerās, vai koplietošanas telpās, kurām piekļuvi pēc pieprasījuma nekavējoties nodrošina personāls. Kamerās nodrošināto sanitāro apstākļu apjoms un kvalitāte dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras.

Lielākajā daļā dalībvalstu gandrīz visās kamerās ir gan tualete, gan izlietne. Dažas valstis ziņo, ka minētās labierīcības ir pieejamas pilnīgi visās kamerās, kamēr citas valstis atzīst, ka tādi apstākļi ir nodrošināti tikai daļēji, jo tas ir grūti izdarāms senāk būvētās ēkās vai daudzvietīgās kamerās. Atsevišķās sistēmās minētie apstākļi ir nodrošināti nepilnos 50 % visu kameru, un pārējiem apcietinātajiem ir jāizmanto koplietošanas sanitārās telpas.

Privātums tualetes lietošanas laikā ir lielā mērā atkarīgs no tā, vai tualetes ir nodalītas ar starpsienām. Dažas dalībvalstis ziņo, ka starpsienas ir ierīkotas visās vai gandrīz visās kamerās, bet citās valstīs starpsienas ir nodrošinātas tikai nepilnos 50 % kameru. Visbiežāk ar starpsienām nav nodalītas tualetes daudzvietīgās kamerās, kas rada bažas par cilvēka cieņas un privātuma nodrošināšanu.

Dažas dalībvalstis ziņo par kaitēkļu invāziju vai sanitārām problēmām, piemēram, pelējumu, kukaiņiem, žurkām vai blaktīm, taču parasti tādas problēmas ir vien dažās ieslodzījuma vietās. Atsevišķas dalībvalstis ziņo par plašāk izplatītām problēmām, kas novērotas lielā daļā iestāžu. Preventīvie pasākumi ietver kaitēkļu regulāru apkarošanu, ventilācijas uzlabošanu un matraču nomaiņu vai termisko apstrādi.

Tekošs ūdens parasti ir pieejams visās dalībvalstīs, bet ne visur ir nodrošināta piekļuve karstajam ūdenim. Dažās dalībvalstīs karstais ūdens ir pieejams visās kamerās, savukārt citās valstīs – vairāk nekā 50 % kameru. Mazāka valstu grupa ziņo, ka karstā ūdens pieejamība kamerā ir ierobežota vai tas vispār nav pieejams, tāpēc apcietinātie mazgājas koplietošanas dušas telpās saskaņā ar konkrētu grafiku.

Atšķiras arī intervāli, ar kādiem dažādas sistēmas nodrošina iespēju mazgāties dušā; dušas var būt pieejamas katru dienu vai vienu vai divas reizes nedēļā. Atsevišķās sistēmās sievietēm šāda iespēja tiek nodrošināta biežāk.

Higiēnas produktus, piemēram, ziepes, šampūnus un sievietes higiēnas preces, nodrošina praktiski visas dalībvalstis. Vairums dalībvalstu nodrošina šādus produktus bez maksas, un dažas ļauj apcietinātajiem iegādāties papildu higiēnas produktus.

Apģērbu un gultas piederumus parasti nodrošina bez maksas, lielākoties jau brīdī, kad persona ierodas ieslodzījuma vietā. Veļas mazgāšanas kārtība mēdz atšķirties, bet standarta prakse ir mazgāt apģērbu un gultasveļu vienu vai divas reizes nedēļā. Dažās sistēmās apcietinātajiem ļauj izmantot koplietošanas veļas mazgātavas un mazgāt apģērbu pašiem.

Vispārējās tendences

Higiēnas standarti dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras. Daudzas dalībvalstis nodrošina pienācīgus sanitāros apstākļus un privātumu kamerās, savukārt citās ir koplietošanas tualetes, vai arī tās tualetes, kas ir ierīkotas kamerās (visbiežāk daudzvietīgās kamerās), nav nodalītas ar starpsienām. Karstā ūdens pieejamība un dušas apmeklējumu biežums ļoti atšķiras un atspoguļo atšķirības infrastruktūrā. Dažās dalībvalstīs kaitēkļu invāzija joprojām ir problēma.

4. Ēdināšana

43. Dalībvalstīm būtu jānodrošina ēdiens pietiekamā daudzumā un kvalitātē, lai apmierinātu apcietināto uztura vajadzības, kā arī ēdiens ir jāgatavo un jāpasniedz higiēniskos apstākļos. Turklāt dalībvalstīm būtu jāgarantē, ka apcietinātajiem vienmēr ir pieejams tīrs dzeramais ūdens.

44. Dalībvalstīm būtu jānodrošina apcietinātajiem pilnvērtīgs uzturs, kurā ņemts vērā personas vecums, invaliditāte, veselības stāvoklis, fiziskais stāvoklis, reliģiskā pārliecība, kultūra un darba raksturs.

Uzturs ir apcietināto veselības un labklājības pamatkomponents, un lielākā daļa dalībvalstu atzīst pienākumu nodrošināt ēdienu, kas ir sabalansēts un ar pietiekamu kaloritāti. Lielākā daļa dalībvalstu cenšas nodrošināt trīs maltītes dienā, un katram apcietinātajam paredzētais kaloriju diapazons parasti ir 2200–līdz 3000 kcal. Atbilstības nodrošināšanai dažas dalībvalstis savus standartus tieši saskaņo ar valsts pamatnostādnēm uztura jomā vai iekļauj tajos noteikumus par medicīnisko pārraudzību.

Dienas izdevumi par pārtiku dažādās dalībvalstīs būtiski atšķiras. Dažas valstis ziņo par salīdzinoši augstu izdevumu līmeni, kas nodrošina daudzveidīgu un uzturvielām bagātu uzturu. Citās valstīs pārtikas budžets ir krietni mazāks – dažos gadījumos nepilni 2 EUR uz vienu apcietināto dienā. Tāda starpība (mazāk nekā 2 EUR pretstatā vairāk nekā 10 EUR uz vienu apcietināto dienā) rada bažas par to, vai sistēmās ar tik zemu izdevumu līmeni ir iespējams nodrošināt pārtikas kvalitāti un daudzveidību, kaut gan visas jurisdikcijas apgalvo, ka ievēro minimālos uztura standartus.

Lielākā daļa dalībvalstu nodrošina uztura pielāgošanu saistībā ar medicīniskiem iemesliem, alerģijām, ar vecumu saistītām vajadzībām, grūtniecību, barošanu ar krūti un reliģiskiem apsvērumiem. Daudzās valstīs nodrošina veģetāru uzturu, un arvien pieejamāks kļūst arī

vegāniskais uzturs. Atsevišķas dalībvalstis arī piedāvā papildu maltītes vai pielāgotu ēdināšanas grafiku tiem apcietinātajiem, kuri strādā vai veic darbības, kas ir saistītas ar lielu fizisko slodzi.

Visas dalībvalstis ziņo, ka ir nodrošināta vispārēja piekļuve tīram dzeramajam ūdenim jebkurā laikā.

Vispārējās tendences

Kaloritātes un uztura daudzveidības standarti dalībvalstīs kopumā ir līdzīgi, bet pārtikai piešķirtais budžets krasi atšķiras, jo summas, ko tērē pārtikai uz vienu apcietināto dienā svārstās no nepilniem 2 EUR līdz vairāk nekā 10 EUR. Sistēmas, kurās pārtikas izdevumi ir lielāki, var vieglāk nodrošināt apcietinātajiem svaigu un daudzveidīgu pārtiku, savukārt sistēmās ar maziem izdevumiem pārtikas izvēle ir šaurāka un kvalitāte – zemāka, kaut gan formāli tās ir nodrošinājušas atbilstību Eiropas standartiem. Visas dalībvalstis ir iestrādājušas savos tiesību aktos noteikumus par uztura pielāgošanu reliģiskām un medicīniskām vajadzībām. Visās dalībvalstīs ir garantēta piekļuve tīram dzeramajam ūdenim.

5. Laiks, kas pavadīts ārpus kameras un ārtelpās

45. Dalībvalstīm būtu jāļauj apcietinātajiem vingrot brīvā dabā vismaz vienu stundu dienā un jānodrošina šim nolūkam plašas un piemērotas telpas un aprīkojums.

46. Dalībvalstīm būtu jāļauj apcietinātajiem pavadīt saprātīgu laiku ārpus kamerām, lai iesaistītos darbā, izglītībā un atpūtas pasākumos, ciktāl nepieciešams cilvēku un sociālās mijiedarbības atbilstoša līmeņa nodrošināšanai. Lai novērstu spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas attieksmes vai soda aizlieguma pārkāpumu, dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka visi šā noteikuma izņēmumi attiecībā uz īpašiem drošības režīmiem un pasākumiem, tostarp ieslodzījums vieninieka kamerā, ir nepieciešami un samērīgi.

Laika pavadīšana ārpus kameras ir būtiska apcietināto fiziskajai un garīgajai labbūtībai. Visas dalībvalstis garantē apcietinātajiem nodarbības ārtelpās vismaz vienu (1) stundu katru dienu, ja to neliedz ārkārtas apstākļi, piemēram, ekstrēmi laikapstākļu notikumi vai īpaši drošības pasākumi. Minētais standarts tiek plaši ievērots un atspoguļo vienotu izpratni par to, cik svarīgas ir kustības un svaiga gaisa iedarbība.

Ja neskaita obligāto stundu ārtelpās, vidējais laiks, ko apcietinātie dienas laikā pavada ārpus kamerām, ievērojami atšķiras. Lai gan daudzu dalībvalstu mērķis ir nodrošināt vismaz trīs stundas ārpus kameras, faktiskais ilgums bieži ir atkarīgs no apcietinājuma režīma, personāla pietiekamības, drošības klasifikācijas un organizētu nodarbību pieejamības. Dažas dalībvalstis, it īpaši tās, kas iesaista notiesātos apcietinātos dažādās programmās, paredz veltīt nodarbēm ārpus kameras daudz vairāk laika. Personām, kas atrodas pirmstiesas apcietinājumā, nav pienākuma strādāt un, iespējams, nav tik aktīvi jāpiedalās programmās, tāpēc tās bieži pavada vairāk laika savās kamerās. Dažas dalībvalstis ziņo, ka atsevišķu kategoriju apcietinātie vidēji tikai vienu līdz divas stundas dienā pavada ārpus kameras.

Apcietinātajiem pieejamās nodarbes parasti ietver darbu, arodmācības, formālo izglītību, psiholoģiskās un sociālās programmas, atkarību ārstēšanu, konsultācijas par parādu nokārtošanu, kursus vecākiem un reintegrācijas atbalstu. Plaši izplatītas ir arī atpūtas un izklaides aktivitātes, piemēram, sports, māksla, mūzika un piekļuve bibliotēkām vai reliģiskiem pakalpojumiem. Dažas sistēmas piedāvā specializētākas vai uz kultūras attīstību vērstas programmas, ko vada brīvprātīgie vai NVO, kas cita starpā organizē radošus darbseminārus, diskusiju ciklus vai uzraudzītas vienas dienas ekskursijas tiem apcietinātajiem, kuri atbilst noteiktiem kritērijiem.

Daudzās dalībvalstīs ir īpašā drošības režīma ieslodzījuma vietas, tomēr to definīcijas mēdz atšķirties. Īpašais drošības režīms bieži ietver pastiprinātu uzraudzību, ierobežotu pārvietošanos vai izolācijas pasākumus, tajā skaitā izvietošanu īpašās paaugstinātas drošības kamerās, biežākas pārmeklēšanas, nepārtrauktu apgaismojumu vai nodarbjū ierobežojumus. Pirms personas izvietošanas īpašā drošības režīma ieslodzījuma vietā parasti veic dažādu risku novērtējumu, tajā skaitā izvērtē vardarbības risku, paškaitējuma risku, bēgšanas mēģinājuma risku vai riskus, ko rada saistība ar bandām. Lai nodrošinātu, ka minētie pasākumi nepārsniedz nepieciešamos ierobežojumus, tos regulāri pārskata.

Statistikas dati par ieslodzīšanu vieninieka kamerā (pasākumu, ko definē kā vismaz 22 stundas ilgu izolāciju bez jēgpilna kontakta ar citiem cilvēkiem) ir pieejami ierobežotā apmērā. Visaptverošas uzraudzības sistēmas darbojas tikai dažās dalībvalstīs, tāpēc ir grūti veikt salīdzināšanu. Pieejamie dati liecina, ka ieslodzīšana vieninieka kamerā notiek, taču tādu gadījumu reģistrēšanā trūkst konsekvences un dažādu iestāžu sniegtie dati būtiski atšķiras.

Vispārējās tendences

Laiks, ko apcietinātie pavada ārpus kameras, vēl arvien ir viens no tiem ieslodzījuma apstākļu aspektiem, kuram novēro visvairāk atšķirību. Visas dalībvalstis izpilda pamatprasību par vienu stundu ilgu uzturēšanos ārtelpās katru dienu, bet kopumā ārpus kameras pavadītais stundu skaits dienā ir ļoti atšķirīgs atkarībā no pieejamās infrastruktūras, personāla un programmām. Organizētas nodarbības rīko gandrīz visās dalībvalstīs, bet biežāk tās tomēr ir paredzētas notiesātajiem apcietinātajiem, nevis personām pirmstiesas apcietinājumā. Dalībvalstīs joprojām ir arī īpašā drošības režīma ieslodzījuma vietas, un parasti tādiem gadījumiem ir paredzētas arī tiesību aizsardzības garantijas, t. i., tiesības pieprasīt attiecīgā lēmuma pārskatīšanu. Nepilnvērtīgi dati par ieslodzīšanu vieninieku kamerā ir stabila tendence, kas liecina par pastāvīgām problēmām pārredzamības un uzraudzības jomā.

6. Apcietināto nodarbināšana un izglītošana nolūkā veicināt sociālo reintegrāciju

47. Dalībvalstīm būtu jāiegulda līdzekļi apcietināto sociālajā rehabilitācijā, ņemot vērā individuālās vajadzības. Šajā nolūkā dalībvalstīm būtu jācenšas nodrošināt lietderīgu atalgoātu darbu. Lai veicinātu apcietinātā veiksmīgu reintegrāciju sabiedrībā un darba tirgū, dalībvalstīm būtu jādod priekšroka darbam, kas ietver arodmācības.

48. Lai palīdzētu apcietinātajiem sagatavoties dzīvei brīvībā un veicinātu viņu reintegrāciju sabiedrībā, dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka visiem apcietinātajiem ir pieejamas drošas, iekļaujošas un pieejamas izglītības programmas (tostarp tālmācība), kas atbilst individuālajām vajadzībām, vienlaikus ņemot vērā katras personas vēlmes.

Darbs un izglītība ir plaši atzīti par būtiskiem instrumentiem, kas veicina rehabilitāciju un reintegrāciju. Vairums dalībvalstu nodrošina organizētas nodarbības, kas ļauj apcietinātajiem apgūt prasmes, ievērot dienas režīmu un attīstīt kompetences, kas noderēs dzīvē pēc atbrīvošanas. Tomēr līdzdalības rādītāji, programmu pieejamība un individualizētas plānošanas izmantošana ievērojami atšķiras.

Daudzas dalībvalstis sniedz atbalstu notiesātajiem apcietinātajiem, šim nolūkam izmantojot individuālus sprieduma izpildes vai rehabilitācijas plānus. Minētajos plānos ir noteikti konkrēti izglītības, profesionālie, psiholoģiskie un uzvedības mērķi, kas pielāgoti apcietinātā vajadzībām. Tomēr ne visās sistēmās individuālos sprieduma izpildes plānus izmanto vienādi. Dažas dalībvalstis izstrādā sprieduma izpildes plānus tikai tiem, kuri izcieš ilgāku sodu (vismaz vienu gadu), vai tiem, kuriem saskaņā ar novērtējumu ir vajadzīgs konkrēts atbalsts. Diezgan daudzās dalībvalstīs plānus izstrādā visiem apcietinātajiem neatkarīgi no piespriešā soda ilguma. Personām pirmstiesas apcietinājumā reti izsniedz pilnvērtīgu rehabilitācijas plānu, bet tās tomēr var piekļūt izglītības vai darba iespējām, ja to neliedz drošības un procesuālie ierobežojumi.

Apcietināto iesaistīšanā darbā pastāv lielas atšķirības. Dažas dalībvalstis ziņo, ka darbā iesaistās tikai neliela daļa apcietināto, savukārt citas ziņo, ka notiesātie apcietinātie ļoti aktīvi iesaistās darbā. Personas, kas atrodas pirmstiesas apcietinājumā, darbā iesaistās daudz retāk, kas izskaidrojams ar noteikumiem par brīvprātīgu darbu, nevainīguma prezumpciju un praktiskiem šķēršļiem, kas ir saistīti ar notiekošo izmeklēšanu.

Izglītības iespējas aptver visus līmeņus – no rakstpratības pamata programmām līdz universitātes līmeņa tālmācībai. Daudzas sistēmas ļauj apcietinātajiem turpināt formālo izglītību, ko tie bija sākuši apgūt vēl pirms apcietināšanas. Arvien vairāk tiek izmantotas tālmācības platformas, jo īpaši sistēmās, kur ir izveidota laba IKT infrastruktūra, lai gan apcietināto piekļuve digitālajiem rīkiem bieži ir pakļauta stingrai kontrolei.

Apcietinātajiem parasti maksā par darbu, taču darba samaksas apmēri ir ļoti atšķirīgi. Dažas dalībvalstis piedāvā arī finansiālus vai nefinansiālus stimulus, lai veicinātu izglītības kursu pabeigšanu vai dalību ārstēšanas programmās.

Vispārējās tendences

Darba un izglītības iespējas ir plaši pieejamas, bet atšķiras piekļuve šādām iespējām. Organizētu nodarbību programmas un individualizētu plānu izstrāde ir paredzēta galvenokārt notiesātiem apcietinātajiem, bet personām pirmstiesas apcietinājumā tik plašas iespējas nepiedāvā. Rādītāji par apcietināto iesaistīšanos darbā dažādās dalībvalstīs ievērojami atšķiras, un tos ietekmē ieslodzījuma vietā pieejamās darba iespējas, darbaspēka pieejamība un tiesiskais regulējums. Tālmācība paver arvien elastīgākas iespējas izglītības iegūšanai.

7. Veselības aprūpe

49. Dalībvalstīm būtu jāgarantē apcietinātajiem savlaicīgi pieejama medicīniskā palīdzība, t. sk. psiholoģiskā palīdzība, kas ir nepieciešama, lai saglabātu fizisko un garīgo veselību. Šajā nolūkā dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka veselības aprūpe ieslodzījuma vietās atbilst tiem pašiem standartiem, ko nodrošina valsts veselības aprūpes sistēma, t. sk. attiecībā uz psihiatrisko ārstēšanu.

50. Vēlams, ka dalībvalstis nodrošina regulāru medicīnisko uzraudzību, un tām jāveicina vakcinācijas un veselības skrīninga programmas, tostarp saistībā ar pārnēsājamām slimībām (HIV, B un C hepatīta vīruss, tuberkuloze un seksuāli transmisīvās slimības) un nepārnēsājamām slimībām (it īpaši vēža skrīnings), kam seko diagnoze un vajadzības gadījumā – ārstēšana. Veselības izglītības programmas var palīdzēt uzlabot skrīninga rādītājus un veselībratību. Dalībvalstīm it īpaši būtu jānodrošina, ka īpaša uzmanība tiek veltīta to apcietināto ārstēšanai, kuri cieš no narkomānijas, infekcijas slimību profilaksei un aprūpei, garīgajai veselībai un pašnāvību novēršanai.

51. Vēlams, ka dalībvalstis nosaka pienākumu bez nepamatotas kavēšanās veikt medicīnisko pārbaudi gan tad, kad ir sācijas brīvības atņemšanas periods, gan arī ikreiz pēc pārsūtīšanas uz citu iestādi.

Visās dalībvalstīs veic medicīniskās pārbaudes, kad personu atved uz ieslodzījuma vietu; atšķiras tikai pārbaudžu ilgums – tas var būt tūlītējs skrīnings 24 stundu laikā pēc ierašanās, bet pārbaudes var ilgt arī vairākas dienas (parasti 3–5 darbdienas).

Papildus skrīningam nepārnēsājamu slimību, arī vēža, noteikšanai lielākā daļa dalībvalstu veic testus attiecībā uz infekcijas slimībām, piemēram, HIV, hepatītu, tuberkulozi un seksuāli transmisīvām infekcijām. Dažās sistēmās pārbaudes veic galvenokārt infekcijas slimību noteikšanai, kas skaidrojams ar ierobežotajiem resursiem vai prioritātēm sabiedrības veselības apdraudējumu novēršanā.

Atšķiras arī veselības aprūpes nodrošināšanai izmantotie modeļi. Dažās dalībvalstīs apcietināto veselības aprūpi lielākoties nodrošina valsts veselības aprūpes sistēmas darbinieki, tostarp ģimenes ārsti, medmāsas, psihologi, psihiatri un zobārsti. Citas valstis izmanto jauktus modeļus, kas apvieno iekšējo pakalpojumu sniegšanu ar ārēju speciālistu piesaisti. Atsevišķās dalībvalstīs, lielākoties tajās, kurās ieslodzījuma vietas ir izvietotas senāk būvētās ēkās vai ieslodzījuma vietu platība nav liela, iekšējo medicīnisko aprūpi nodrošina tikai pamatlīmenī, bet specializētu pakalpojumu nodrošināšanai 24 stundas diennaktī 7 dienas nedēļā piesaista galvenokārt ārējās slimnīcas vai ambulatorās klīnikas.

Pašnāvības joprojām ir pamats bažām visās dalībvalstīs. Paziņotie skaitļi ir ļoti atšķirīgi. Dažās jurisdikcijās sakarā ar lielo skaitu apcietināto ir augsts pašnāvību skaits absolūtā izteiksmē, bet citās ir augstāki rādītāji, rēķinot procentos no kopskaita (no 0,07 % līdz 1,19 % no visu apcietināto skaita). Vairumā sistēmu ir ieviesti pašnāvību novēršanas protokoli, tostarp ziņošanas un izmeklēšanas rīki, neatkarīgas pārbaudes un protokoli.

Atkarību ārstēšana ir pieejama visās dalībvalstīs. Pakalpojumi ietver uzraudzītu detoksikāciju, ārstēšanu ar medikamentu palīdzību, psihoterapiju, grupu sesijas un ilgtermiņa rehabilitācijas programmas. Minētie pasākumi bieži ietilpst plašākā stratēģijā garīgās veselības uzlabošanai, jo vielu lietošana un psiholoģiskā neaizsargātība pārklājas.

Vispārējās tendences

Lai gan visas dalībvalstis nodrošina pamatpakalpojumus un sākotnējo skrīningu, metodes medicīnas speciālistu pakalpojumu pieejamības nodrošināšanai ir diezgan atšķirīgas. Pašnāvību novēršana un atkarību ārstēšana ir prioritāte visās dalībvalstīs. Kopējā tendence ir jauktu medicīniskās aprūpes modeļu izmantošana un ārēju specializētu ārstniecības pakalpojumu sniedzēju integrācija.

8. Vardarbības un sliktas izturēšanās novēršana

52. Dalībvalstīm būtu jāveic visi saprātīgie pasākumi, lai garantētu apcietināto drošību un novērstu jebkāda veida spīdzināšanu vai sliktu izturēšanos. Dalībvalstīm it īpaši būtu jāveic visi saprātīgie pasākumi, lai nepieļautu pret apcietinātajiem vērstu vardarbību vai sliktu izturēšanos no ieslodzījuma vietas darbinieku puses un nodrošinātu, ka pret ieslodzītajiem izturas ar cieņu. Dalībvalstīm būtu arī jānosaka pienākums ieslodzījuma vietas darbiniekiem un visām kompetentajām iestādēm aizsargāt apcietinātos pret vardarbību un sliktu izturēšanos no pārējo apcietināto puses.

53. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka šā rūpības pienākuma izpilde un visa veida spēka nelietošana no darbinieku puses ieslodzījuma vietā tiek uzraudzīta

Apcietināšanas sistēmu galvenie pienākumi ir novērst vardarbību un nodrošināt aizsardzību pret sliktu izturēšanos. Dalībvalstis ziņo par atšķirīgām pieejām datu vākšanai, riska pārvaldībai, personāla apmācībai un pārraudzības mehānismiem, un šīs atšķirības atspoguļo dažādās institucionālās spējas un ziņošanas kultūras. Lai gan incidenti ar letālām sekām notiek reti, vardarbības, iebiedēšanas un agresijas gadījumi bez letāla iznākuma ir vairāk vai mazāk izplatīti dažādās dalībvalstīs.

Daudzās jurisdikcijās joprojām ir grūti iegūt ticamus datus par vardarbīgiem incidentiem. Dažās dalībvalstīs ir centralizētas datubāzes, kurās reģistrē vardarbības gadījumus, kuros ir gūtas smagas traumas vai iestājusies nāve, savukārt citas valstis paļaujas uz iestāžu manuāli sagatavotiem ziņojumiem, tāpēc datu precizitāte un salīdzināmība ir ierobežota. Vairums dalībvalstu ziņo, ka attiecīgajos gados ir bijis maz incidentu, kuri izraisījuši letālas sekas, vai tādu nav bijis vispār. Statistikas dati par neletāliem vardarbības gadījumiem liecina par izteiktām atšķirībām – dažās sistēmās katru gadu reģistrē simtiem vai tūkstošiem incidentu, savukārt citas ziņo tikai par nelielu skaitu tādu gadījumu.

Pasākumi vardarbības novēršanai starp apcietinātajiem parasti ietver strukturētu riska novērtējumu, medicīnas darbiniekiem paredzētus ziņošanas protokolus, aizsardzības vajadzību kartēšanu un novērošanas sistēmu uzstādīšanu kamerās.

Citi pasākumi, par kuriem ziņojušas atsevišķas dalībvalstis, ietver nevardarbīgas vides veicināšanu, piemēram, ar interjera dizaina izvēli un uzraugu klātbūtni; paaugstināta riska apcietināto rūpīgāku novērošanu un regulāru pārmeklēšanu; programmas, kas izstrādātas, lai palīdzētu apcietinātajiem kontrolēt savas emocijas un impulsus, piemēram, apmācība agresijas mazināšanai vai dzīvnieku terapija; specializētas cietumu policijas vienības; un daudzdisciplīnu uzraudzības padomes.

Daudzas sistēmas izmanto dinamiskās drošības pieejas, kurās pastāvīga mijiedarbība starp personālu un apcietinātajiem ir būtiska konfliktu novēršanai un agrīnai risku konstatēšanai. Personāla apmācībā bieži ietilpst deeskalācijas paņēmieni, agresīvas uzvedības savaldīšana un protokoli spēka pielietošanai.

Faktiski visas dalībvalstis apstiprināja, ka cietuma medicīnas darbinieku pienākums ir automātiski ziņot ieslodzījuma vietas augstākajai vadībai (piemēram, cietuma priekšniekam vai cietuma direktoram), kompetentajai policijas nodaļai un/vai uzraugošajam prokuroram par iespējamiem sliktas izturēšanās gadījumiem. Minētais pienākums ir jāpilda neatkarīgi no tā, vai pret cietušo apcietināto ir slikti izturējies cits apcietinātais vai kāds no ieslodzījuma vietas darbiniekiem. Dažas dalībvalstis norādīja, ka principā medicīnas darbiniekiem ir jāievēro konfidencialitāte un tāpēc viņi var izpaust personas informāciju tikai pēc piekrišanas saņemšanas. Tomēr pat tādas dalībvalstis pieļauj izņēmumus, piemēram, ja cietušais apcietinātais ir nepilngadīgs vai citādi neaizsargāts, ja medicīniskais personāls bija incidenta liecinieks, ja konkrētā sliktā izturēšanās ir klasificējama kā smags noziegums, par kuru draud brīvības atņemšana uz vairāk nekā vienu gadu, un/vai ja ir būtiski apdraudēta apcietinātās personas vai trešo personu dzīvība vai veselība. Dažās dalībvalstīs konfidencialitāti var pārkāpt vai tā ir obligāti jāpārkāpj, ja incidentā ir iesaistīti ieslodzījuma vietas darbinieki.

Garantijas apcietināto aizsardzībai pret sliktu izturēšanos no ieslodzījuma vietas personāla puses ir tādas pašas kā iepriekš aprakstītās garantijas apcietināto aizsardzībai pret citu apcietināto vardarbības.

Starp dažu dalībvalstu ziņotajiem citiem pasākumiem apcietināto aizsardzībai pret sliktu izturēšanos no ieslodzījuma vietas personāla puses ir īpašu nodaļu izveidošana ieslodzījuma vietās personāla uzraudzībai nolūkā atklāt iespējamu sliktu izturēšanos pret apcietinātajiem, obligātas ķermeņa kameras darbiniekiem, kuri kontaktējas ar apcietinātajiem, personāla izglītošana par cilvēktiesībām un spīdzināšanas novēršanu, apmācība par neaizsargātības jautājumiem, kā arī piekļuve iekšējām un ārējām pārskatatbildības un sūdzību iesniegšanas procedūrām. Turklāt gandrīz visas dalībvalstis paziņoja, ka ir ieviesušas sistēmas, kuru mērķis ir fiksēt spēka pielietošanu pret apcietinātajiem. Tomēr šādu sistēmu darbības joma un sarežģītība var atšķirties – tā varbūt gan kamerās uzņemto videomateriālu pieejamība, gan pienākuma noteikšana ieslodzījuma vietas darbiniekiem iesniegt ziņojumu savai augstākajai vadībai un/vai uzraugošajam tiesnesim vai prokuroram. Lielākā daļa dalībvalstu ir izveidojušas arī (vai vismaz) centralizētu IT sistēmu vai reģistru, kas reģistrē visus ārkārtas incidentus starp personālu un apcietinātajiem, tostarp spēka pielietošanu, un dažās dalībvalstīs ir ieviestas īpašas procedūras ziņošanai par incidentiem, kuros izmantoti ieroči, piemēram, šaujamieroči un steki.

Arī darbinieku un apcietināto skaita attiecība dažādās jurisdikcijās ievērojami atšķiras, sākot no mazāk nekā 0,2 darbiniekiem uz vienu apcietināto līdz vairāk nekā 0,8 darbiniekiem uz vienu

apcietināto, un šie dati atspoguļo atšķirīgos personāla komplektēšanas modeļus, ieslodzījuma vietu platību un resursu ierobežojumus. Dažās sistēmās šie rādītāji ir salīdzinoši augsti, kas liecina par intensīvāku uzraudzību un dinamisko drošību, savukārt citās darbinieku skaita attiecība pret apcietināto skaitu ir mazāka un apgrūtina pienācīgas uzraudzības un drošības nodrošināšanu.

Vispārējās tendences

Pasākumi vardarbības un sliktas izturēšanās novēršanai joprojām ir dalībvalstu prioritāte, tomēr datu kvalitāte un uzraudzības spējas ir ļoti atšķirīgas. Incidenti ar letālām sekām notiek reti, bet vardarbības gadījumi bez letālām sekām joprojām rada problēmas. Sistēmas pievērš arvien vairāk uzmanības preventīvām stratēģijām, personāla apmācībai un dinamiskajai drošībai. Rādītāji, kas atspoguļo darbinieku un apcietināto skaita attiecību, ievērojami atšķiras un ietekmē uzraudzības un drošības līmeni.

9. Saskarsme ar ārpasauli

54. Dalībvalstīm būtu jāļauj apcietinātajiem tikties ar ģimenes locekļiem un citiem apmeklētājiem, piemēram, juridiskajiem pārstāvjiem, sociālajiem darbiniekiem un ārstniecības personām. Dalībvalstīm būtu arī jāļauj apcietinātajiem brīvi sazināties ar minētajām personām ar vēstuļu starpniecību un iespēju robežās arī pa tālruni vai citiem sakaru līdzekļiem, tostarp personām ar invaliditāti izmantot alternatīvus sakaru līdzekļus.

55. Dalībvalstīm būtu jānodrošina piemērotas telpas ģimeņu apmeklējumiem bērniem piemērotos apstākļos, kas atbilst drošības prasībām, bet vienlaikus ir mazāk traumējoši bērniem. Šādu ģimenes apmeklējumu nolūks ir regulāra un jēgpilna saskarsme starp ģimenes locekļiem.

56. Dalībvalstīm būtu jāapsver iespēja nodrošināt saziņu, izmantojot digitālos līdzekļus, piemēram, videozvanus, lai apcietinātie cita starpā varētu sazināties ar ģimeni, pieteikties darbā, apmeklēt apmācības kursus vai meklēt mājokli, gatavojoties atbrīvošanai.

Kontaktu uzturēšana ar ģimeni, draugiem un juridiskajiem pārstāvjiem un kopienas atbalsts ir humāna apcietinājuma un sekmīgas reintegrācijas būtisks elements. Visas dalībvalstis garantē apcietinātajiem tiesības uzturēt kontaktus ar ārpasauli, lai gan apmeklējumu un saziņas biežums, ilgums un nosacījumi ir ļoti dažādi.

Piemēram, visas valstis atļauj personām, kas atrodas pirmstiesas apcietinājumā, tikties ar ģimeni. Taču atļauto ģimenes apmeklējumu skaits atšķiras – tā var būt viena vai divas reizes mēnesī vai viena līdz trīs reizes nedēļā, bet apmeklējumi var notikt arī katru dienu vai tik bieži, cik vien iespējams atkarībā no ieslodzījuma vietas spējas organizēt šādus apmeklējumus, savukārt paziņotais katra apmeklējuma minimālais ilgums lielākajā daļā jurisdikciju ir 30–60 minūtes. Turklāt dažas dalībvalstis pielīdzina laulātā apmeklējumu ģimenes apmeklējumam vai reizi mēnesī vai ceturksnī atļauj ilgāku papildu tikšanos, ja ir izpildīti konkrēti nosacījumi, savukārt citās valstīs tāda iespēja vispār nav paredzēta. Apmeklējumi ar nakšņošanu – arī ar

konkrētiem nosacījumiem un retāk (parasti vienu vai divas reizes pusgadā) – ir iespējami tikai atsevišķās jurisdikcijās. Savukārt advokātiem tikties ar saviem klientiem pēc pieprasījuma ir atļauts visās dalībvalstīs.

Aprakstītā kārtība apcietināto apmeklēšanai lielākoties nemainās arī pēc tiesas procesa noslēguma. Dažās dalībvalstīs ģimenes apmeklējumi ir atļauti retāk, toties uz ilgāku laiku. Citās valstīs ģimenes apmeklējumi var notikt ne tikai ilgāk, bet arī biežāk. Visbeidzot, vairāk dalībvalstu ir gatavas organizēt laulāto apmeklējumus un/vai apmeklējumus ar nakšņošanu.

Gandrīz visas dalībvalstis apstiprināja, ka tām ir īpaša kārtība, kādā organizē bērnu tikšanos ar apcietinātajiem neatkarīgi no tā, vai konkrētā persona atrodas pirmstiesas apcietinājumā vai tika apcietināta tiesas procesa noslēgumā. Tādas kārtības īstenošanas mērogi un mērķi var būt ļoti dažādi, sākot ar pamatgarantiju ievērošanu (konkrētāk – bērnu pavada šim uzdevumam atbilstošs pieaugušais) un bērniem piemērotu telpu nodrošināšanu ar rotaļlietām utt., par ko ziņoja lielākā daļa dalībvalstu; turpinot ar ilgākiem vai papildu apmeklējumiem, kurus organizē, ņemot vērā laiku, kad bērnam jābūt skolā; un beidzot ar organizētām nodarbībām un personāla vadītām programmām, kuru mērķis ir veicināt labas attiecības starp vecāku un bērnu un pārraut apburto loku, kurā paaudze pēc paaudzes aug nelabvēlīgos apstākļos un neizbēgami nonāk cietumā.

Apmeklējuma tiesību ierobežošanai, aizliedzot vai ierobežojot tikšanās, vai atļaujot tikšanos tikai tad, ja tā tiek novērota, tostarp ar tehniskiem līdzekļiem, var būt dažādi iemesli, to vidū bažas par drošību un kārtību, disciplinārsoda piemērošana par ieslodzījuma vietas noteikumu pārkāpumiem, ar bērnu labbūtību saistīti apsvērumi vai otra vecāka atteikšanās dot piekrišanu apmeklējumam. Turklāt pirmstiesas izmeklēšanas interešu aizsardzībai (saskaņā ar tiesas rīkojumu) nav atļauts sazināties ar cietušajiem un lieciniekiem, bandas dalībniekiem utt., un nolūkā aizsargāt (saskaņā ar tiesas rīkojumu) mērķi, ar kādu tiesa kā sodu piespieda brīvības atņemšanu, nav atļauts sazināties ar personām, kuras varētu negatīvi ietekmēt rehabilitācijas un reintegrācijas norisi.

Saziņa ar vēstuļu starpniecību un pa tālruni ir standarta prakse, kas ir atļauta visās dalībvalstīs, lai gan šādu kontaktu biežums un ilgums var būt ierobežots. Parasti šādi kontakti ir atļauti vismaz reizi nedēļā, ilgst vidēji 10–20 minūtes, un tālruņa zvans var notikt, ja apcietinātā rīcībā ir pietiekams kredīts zvana apmaksai. Turklāt lielākā daļa dalībvalstu ir nodrošinājušas vai gatavojas nodrošināt iespēju veikt videozvanus, kuri varētu notikt papildus regulārajiem klātienē apmeklējumiem vai aizstāt tos. Videozvani ir īpaši paredzēti, lai tos saziņai ar ģimeni un maziem bērniem izmantotu īpaši tās personām, kas apcietinātas saskaņā ar tiesas spriedumu, jo tādā gadījumā saglabāt attiecības ar ģimeni var būt grūtāk. Atšķirībā no tālruņa zvaniem videozvanu izmantošanai var noteikt tādus nosacījumus kā iepriekšēja apstiprināšana un uzraudzība, taču tie var arī būt ilgāki, piemēram, dažās dalībvalstīs atļautais videozvana sesijas ilgums var sasniegt divas stundas. Savukārt saziņa pa e-pastu un interneta lietošana bez uzraudzības visbiežāk nav atļauta. Vairākas dalībvalstis ziņoja, ka ir iespējami izņēmumi, ja internets ir vajadzīgs konkrētiem mērķiem, piemēram, izglītībai, darbam vai personisko lietu kārtošanai. Taču tādos gadījumos piekļuvi parasti piešķir tikai dažām “baltajā sarakstā” iekļautām tīmekļa vietnēm, un tā nav domāta privātai saziņai.

Tāpat kā apmeklējumus, arī saziņu ar ārpusauli var ierobežot vai aizliegt. Vēstules, izņemot oficiālu vai amata pienākumu dēļ konfidencialu saraksti, var tikt atvērtas, izlasītas un/vai atņemtas. Sarunas pa tālruni var tikt ierakstītas, un tālruņa numurus, uz kuriem ir plānots zvanīt, var būt jāiesniedz apstiprinājuma saņemšanai. Minēto pasākumu īstenošanu dalībvalstis pamato dažādi. Pamatojumi ietver bažas par drošību un kārtību, it īpaši saistībā ar noziegumu un/vai

(turpmākas) radikalizācijas novēršanu, kā arī par ieslodzījuma vietas noteikumu pārkāpumiem noteiktu disciplinārsodu. Starp citiem iemesliem ir pirmstiesas izmeklēšanas interešu aizsardzība (saskaņā ar tiesas rīkojumu), lai novērstu liecinieku ietekmēšanu utt., un nolūks aizsargāt (saskaņā ar tiesas rīkojumu) cietušos un plašākā nozīmē mērķi, ar kādu tiesa kā sodu piesprieda brīvības atņemšanu. Gandrīz visas dalībvalstis īpaši uzsvēra, ka ikviens lēmums par saziņas ierobežošanu vai aizliegšanu ir jāpieņem ar konkrētu mērķi, pamatojumu un uz konkrētu termiņu, taču vairums valstu nespēja nosaukt konkrētu termiņu. Piemēram, tiesas rīkojumi var palikt spēkā visa pirmstiesas apcietinājuma ilgumā, bet disciplinārsoda piemērošanas termiņš noteikti būs īsāks. Kopumā galvenie principi varētu būt samērīguma nodrošināšana un piemēroto pasākumu regulāra pārskatīšana.

Vispārējās tendences

Kontakti ar ārpusauli ir atļauti praktiski visās dalībvalstīs, taču atšķiras to īstenošana. Ģimenes apmeklējumi un piekļuve tālrunim ir vispārpieņemts standarts, un arī videozvani kļūst arvien izplatītāki. Piekļuve internetam un e-pastam joprojām ir ierobežota. Dalībvalstis īpaši izceļ pasākumus, kuru mērķis ir padarīt ieslodzījuma vietas vidi piemērotāku bērnu apmeklējumiem. Vispārējā tendence atspoguļo līdzsvaru starp drošības pasākumiem un jēgpilnu sociālo saišu nodrošināšanu, modernajām tehnoloģijām pakāpeniski paplašinot saziņas iespējas.

10. Tiesiskā palīdzība

58. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka apcietinātajiem ir reāla iespēja izmantot tiesības uz advokāta palīdzību.

59. Dalībvalstīm būtu jāievēro apcietināto un viņu juridisko konsultantu tikšanos un cita veida saziņas, t. sk. juridiskās sarakstes, konfidencialitāte.

60. Dalībvalstīm būtu jānodrošina apcietinātajiem piekļuve dokumentiem, kas attiecas uz viņu tiesvedību, vai jāļauj tos paturēt.

Visas dalībvalstis vairāk vai mazāk detalizēti apstiprināja, ka personas, kas atrodas pirmstiesas apcietinājumā, var saņemt tiesisko palīdzību, izmantojot jo īpaši savas tiesības iecelt aizstāvības advokātu. Daudzas dalībvalstis skaidri norādīja, ka pirmstiesas apcietinājums ir situācija, kurā obligāti jāiesaistās aizstāvībai, un ka personām ar nepietiekamiem finanšu resursiem (kā definēts valsts tiesību aktos), ir pieejama juridiskā palīdzība un valsts norīkots aizstāvības advokāts. Dažas dalībvalstis arī norādīja, ka ieslodzījuma vietu darbinieki un sociālie darbinieki sniedz personām pirmstiesas apcietinājumā praktisku informāciju un padomus par to, kā meklēt palīdzību (advokātu saraksts, NVO u. c.), un var palīdzēt sākotnējo kontaktu nodibināšanā. Saziņa un sarakste ar aizstāvības advokātu ir konfidenciāla visās dalībvalstīs, un uz aizstāvības advokāta apmeklējumiem neattiecas nekādi ierobežojumi.

Visās dalībvalstīs tiem, kas apcietināti saskaņā ar notiesājošu spriedumu, ir tiesības lūgt tiesisku palīdzību administratīvu vai disciplināru lēmumu un drošības pasākumu apstrīdēšanai un iesniegt sūdzības par sliktu izturēšanos vai sliktiem ieslodzījuma apstākļiem vai nu iekšēji, vai tiesā, vai izmantojot starptautiskus mehānismus. Vairums dalībvalstu atkārtoti uzsvēra

juridiskās palīdzības pieejamību, un dažas valstis ziņoja, ka advokāti, kas sniedz juridisko palīdzību, regulāri apmeklē cietumus, lai sniegtu konsultācijas apcietinātajiem. Daudzās dalībvalstīs ir ieviesti pasākumi, lai apcietinātajiem būtu vieglāk izmantot tiesības uz tiesisko palīdzību, tostarp:

- iespēja attālināti (*VoIP*) saņemt advokāta konsultāciju;
- advokāts un apcietinātais var sazināties pa tālruni, e-pastu un pastu;
- apcietinātajam ir piekļuve lietas materiāliem (ar advokāta starpniecību);
- apcietinātajam ir piekļuve datoram piezīmju pierakstīšanai;
- apcietinātajiem, kam nav sava advokāta, izsniedz advokātu sarakstu; un
- advokātam ir atļauts ienest cietumā savu datoru.

Lielākā daļa dalībvalstu nodrošina apcietinātajiem fizisku piekļuvi personas lietai un/vai lietas materiāliem. Dažas dalībvalstis vienmēr vai atsevišķos gadījumos nodrošina arī digitālu piekļuvi (drošā skatīšanās platformā, izmantojot USB utt.).

Vispārējās tendences

Tiesisko palīdzību garantē visas dalībvalstis. Obligāta aizstāvības iesaiste pirmstiesas apcietinājumā, juridiskā palīdzība un stingra konfidencialitātes aizsardzība sniedz pārliecinošas garantijas. Digitālā piekļuve saziņai par juridiskiem jautājumiem kļūst izplatītāka, taču tās tvērums atšķiras.

11. Pieprasījumi un sūdzības

61. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka visiem apcietinātajiem ir skaidri izklāstīti noteikumi, kas ir spēkā konkrētajā ieslodzījuma vietā.

62. Dalībvalstīm būtu jāsekmē reāla piekļuve procedūrai, ar kuru apcietinātie varētu oficiāli apstrīdēt dzīves apstākļus apcietinājumā. Dalībvalstīm it īpaši būtu jānodrošina apcietinātajiem iespēja brīvi iesniegt konfidenciālus pieprasījumus un sūdzības par izturēšanos pret viņiem, izmantojot gan iekšējos, gan ārējos sūdzību iesniegšanas mehānismus.

63. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka apcietināto sūdzības nekavējoties un rūpīgi izskata neatkarīga iestāde vai tribunāls, kas ir pilnvarots noteikt palīdzības pasākumus, it īpaši nolūkā izbeigt pārkāpumus saistībā ar spīdzināšanu un necilvēcīgu vai pazemojošu

Efektīvi sūdzību iesniegšanas mehānismi nodrošina pārskatatbildību, pārredzamību un apcietināto personu tiesību ievērošanu. Visās jurisdikcijās ir paredzēti mehānismi, ko apcietinātie var izmantot, lai iegūtu informāciju, iesniegtu lūgumus un sūdzības par apstākļiem un izturēšanos ieslodzījuma vietā vai par procesuāliem jautājumiem.

Visas dalībvalstis apstiprināja, ka, ierodoties ieslodzījuma vietā, apcietinātie tiek skaidri informēti par tās iestādes noteikumiem, kurā viņi tiek izvietoti. Lielākajā daļā dalībvalstu tas tiek darīts mutiski, piemēram, sarunā ar ieslodzījuma vietas direktoru uzņemšanas laikā, un/vai rakstiski, izmantojot brošūras, ceļvežus, ilustrētus plakātus utt., ko izsniedz apcietinātajiem un/vai kas ir izvietoti kamerās un koplietošanas telpās. Dažas dalībvalstis ziņoja, ka tās izmanto

arī informatīvus videomateriālus. Dažas dalībvalstis arī izcēla centienus būtisku informāciju darīt pieejamu elektroniskā formātā, izveidojot īpašus IT portālus, piemēram, organizācijas iekštīklus (kuros ir iedaļas par noteikumiem, tiesībām un dokumentiem, kā arī jaunākā informācija par pasākumiem un aktualitātēm, personiskie konti pabalstu pārvaldībai utt.), kuriem apcietināt var piekļūt vai nu tieši no savas kameras, vai apmeklējot informācijas punktu. Visas dalībvalstis apliecināja, ka neatkarīgi no izmantotā informācijas nesēja, noteikumi tiek tulkoti dažādās valodās, piesaistot tulkotāju vai izmantojot piemērotu programmatūru.

Sūdzību iesniegšanas mehānismi atšķiras, bet visbiežāk mutisku vai rakstisku sūdzību var tieši iesniegt ieslodzījuma vietas darbiniekiem, ievietot anonīmām sūdzībām paredzētās kastēs, izmantot sūdzības veidlapas un procedūras, kas attiecas uz specializētām iekšējām funkcijām, vēršoties, piemēram, pie cietuma ombuda vai tiesnešiem vai prokuroriem, kuri nodarbojas ar sūdzību izskatīšanu. Dažās sistēmās saziņas atvieglošanai izmanto apcietināto personu ievēlētus pārstāvjus vai no apcietināto personu vidus izraudzītus “asistentus”.

Termini, kādos apcietinātajiem ir jāsaņem atbilde uz savām sūdzībām, dažādās dalībvalstīs atšķiras un ir atkarīgi gan no sūdzības veida un steidzamības, gan no veida, kādā tā tika iesniegta. Vairums dalībvalstu ziņoja, ka sūdzības izskata un lēmumus pieņem pēc iespējas ātrāk, bet atbilžu sniegšanas termiņi iekļaujas diapazonā no trim dienām līdz, vēlākais, diviem līdz trim mēnešiem.

Ārējās sūdzību iesniegšanas procedūras parasti attiecas uz cietuma valdi, ieslodzījuma vietu pārvaldes vadītāju un augstāko uzraudzības iestādi (parasti tā ir Tieslietu ministrija), kā arī uz neatkarīgām valsts iestādēm, piemēram, par cietumiem atbildīgo komisāru vai cietumu ombudu, un uz starptautiskām uzraudzības struktūrām, konkrēti Eiropas Komiteju spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai (*CPT*). Lielākā daļa dalībvalstu minēja arī to, ka ir iespējama sūdzību (arī saistībā ar iekšējām sūdzībām pieņemtu administratīvu lēmumu) pārskatīšana kompetentajās valsts un starptautiskajās tiesās. Turklāt apcietinātie vienmēr var brīvi sazināties ar policiju un prokuratūras nodaļām, kā arī ar aizstāvības advokātu, lai pievērstu to uzmanību attiecīgajām sūdzībām un amatpārkāpumiem.

Vispārējās tendences

Piekļuve sūdzību izskatīšanas mehānismiem ir vienādā mērā nodrošināta visās dalībvalstīs – atšķiras tikai procesa sarežģītības pakāpe. Digitalizācija pakāpeniski uzlabo pārredzamību un saīsina atbildes sagatavošanai noteiktos termiņus. Pēc apcietinātā nogādāšanas ieslodzījuma vietā, tam tiek sniegta informācija, kas ir pieejama arī dažādās valodās. Ārējā pārraudzība joprojām ir nozīmīga un papildina iekšējos mehānismus sūdzību izskatīšanai.

12. Īpaši pasākumi attiecībā uz sievietēm un meitenēm

64. Dalībvalstīm, pieņemot lēmumus, kas ietekmē visus apcietinājuma aspektus, būtu jāņem vērā sieviešu un meiteņu īpašās fiziskās, profesionālās, sociālās un psiholoģiskās vajadzības, kā arī sanitārās un veselības aprūpes prasības.

65. Dalībvalstīm būtu jāļauj apcietinātajām dzemdēt slimnīcā ārpus ieslodzījuma vietas. Ja bērns tomēr piedzimst ieslodzījuma vietā, dalībvalstīm būtu jānodrošina viss nepieciešamais atbalsts un telpas, lai saglabātu saikni starp māti un bērnu un nodrošinātu abu fizisko un garīgo labklājību, tostarp atbilstošu pirmsdzemdību un pēcdzemdību veselības aprūpi.

66. Dalībvalstīm būtu jāļauj apcietinātajām ieslodzījuma vietā turēt savus mazgadīgos bērnus pie sevis, ciktāl tas atbilst bērna interesēm. Vēlams, ka dalībvalstis nodrošina īpašus izmitināšanas apstākļus un veic visus bērniem piemērotos pasākumus, lai parūpētos par šādu bērnu veselību un labklājību visā soda izpildes laikā.

Apcietinātajām sievietēm ir konkrētas vajadzības saistībā ar veselības aprūpi, drošību, ģimenes pienākumiem un neaizsargātību pret vardarbību. Dalībvalstis ir pieņēmušas virkni pasākumu nolūkā apmierināt minētās vajadzības, taču ar atšķirīgiem panākumiem.

Dalībvalstis nodrošina sieviešu nodalīšanu, izvietojot tās vai nu atsevišķās ieslodzījuma vietās, vai atsevišķās nodaļās tādās ieslodzījuma vietās, kurās ir izmitināti abu dzimumu apcietinātie. Tiek nodrošinātas arī sieviešu higiēnas preces un mātei un bērnam paredzētas kameras, kurās sievietes var dzīvot kopā ar saviem bērniem, kamēr izcieš sodu vai gaida tiesu (sk. turpmāk). Turklāt vairums dalībvalstu pauda vērienīgu apņemšanos īstenot mērķtiecīgus pasākumus apcietināto sieviešu ārstēšanai un atbalstam. Šādi pasākumi var ietvert specializētu fiziskās un garīgās veselības aprūpi, jo īpaši piekļuvi regulāriem ginekoloģiskajiem izmeklējumiem, pirmsdzemdību un pēcdzemdību pakalpojumiem, kā arī sociālas, psihosociālas un psihiatriskas intervences pasākumiem, lai sniegtu palīdzību tām sievietēm, kurām ir trauksme vai depresija vai kuras ir cietušas no fiziskas un emocionālas vardarbības; “dzimumspecifiskas” sporta un brīvā laika nodarbes, izglītības programmas vai darba un arodmācību iespējas, iespējas ilgāk vai biežāk tikties ar bērniem; cietuma darbinieču piesaistīšana apcietināto sieviešu fiziskai pārmeklēšanai un/vai uzraudzībai; un stingrāk reglamentēta disciplinārsodu piemērošana un konkrētāk – ieslodzīšana vieninieka kamerā grūtniecības laikā un pēcdzemdību periodā.

Visas dalībvalstis apstiprināja, ka apcietinātajām sievietēm parasti atļauj dzemdēt ārpus cietuma, taču starp dalībvalstīm pastāv būtiskas atšķirības attiecībā uz to apcietināto sieviešu skaitu absolūtā izteiksmē, kuras ir dzemdējušas pēdējo trīs gadu laikā, – no mazāk nekā 10 līdz vairāk nekā 150 dzemdībām apcietinājumā. Tas savukārt liecina par diezgan atšķirīgām pieejām grūtnieču apcietināšanai visā ES.

Lielākajā daļā dalībvalstu vecums, līdz kuram bērniem ir atļauts palikt cietumā kopā ar māti, ja tas ir bērna interesēs, ir diapazonā no viena līdz trim gadiem. Daļā dalībvalstu nav noteikts stingrs vecuma ierobežojums, savukārt atsevišķās dalībvalstīs bērni var palikt cietumā kopā ar māti līdz sešu gadu vecumam.

Vairums dalībvalstu apstiprināja, ka to ieslodzījuma vietās ir mātei un bērnam paredzētas kameras, kurās izmitina sievietes ar bērniem.

Vispārējās tendences

Visās apcietināšanas sistēmās tiek arvien vairāk atzītas sieviešu vajadzības un šajā sakarā tiek uzlabota veselības aprūpe, higiēnas iespēju nodrošināšana, drošība un ģimenes atbalsta saņemšana. Mātei un bērnam paredzētas kameras ir pieejamas daudzās dalībvalstīs, taču to struktūra un vecuma ierobežojumi atšķiras. Dzimumsensitīvas politikas īstenošanas līmeņi joprojām atšķiras – dažas jurisdikcijas piedāvā visaptverošus pakalpojumus, bet citās pakalpojumi ir pieejami ierobežotākā apmērā.

13. Īpaši pasākumi attiecībā uz ārvalstniekiem

67. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka ārvalstniekiem un citiem apcietinātajiem ar īpašām valodas vajadzībām, kuriem ir atņemta brīvība, ir saprātīga piekļuve profesionāliem mutiskās tulkošanas pakalpojumiem un rakstisko materiālu tulkojumiem tādā valodā, ko viņi saprot.

68. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka ārvalstniekus bez nepamatotas kavēšanās informē par viņu tiesībām sazināties ar savas valstspiederības valsts diplomātisko vai konsulāro dienestu un sniedz viņiem saprātīgas iespējas sazināties.

69. Dalībvalstīm būtu jāsniedz informācija par pieejamo tiesisko palīdzību.

70. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka ārvalstniekus informē par to, ka viņi drīkst pieprasīt soda izpildi vai pirmstiesas uzraudzības pasākumus pārcelt uz savu valstspiederības vai pastāvīgās dzīvesvietas valsti, piemēram, saskaņā ar Pamatlēmumu 2008/909/TI un Pamatlēmumu 2009/829/TI

Daudzās jurisdikcijās liela daļa apcietināto ir ārvalstnieki, un apcietināšanas sistēmas ir pielāgojušas savas procedūras, lai novērstu lingvistiskos, juridiskos un sociālos šķēršļus, ar kuriem var saskarties šādas apcietinātās personas. Visas dalībvalstis ziņo par specializētiem pasākumiem, kuru mērķis ir nodrošināt, ka ārvalstnieki var saprast un izmantot savas tiesības, sazināties ar savas valsts konsulātiem un saņemt reintegrācijas atbalstu.

Papildus informācijas, piemēram, ieslodzījuma vietas iekšējo noteikumu, rakstiska un mutiska tulkojuma nodrošināšanai daudzas dalībvalstis ziņoja par vēl citiem pasākumiem apcietināto ārvalstnieku atbalstam. Šādi pasākumi ietver konkrēti piekļuvi attiecīgiem valodu kursiem, investīcijas nodarbībās, programmās vai specializētā personālā integrācijas un starpkultūru saskarsmes prasmju veicināšanai, starptautisku tālruņa zvanu vai videozvanu atvieglošanu ģimenes saišu aizsardzībai, izmitināšanu kopā ar apcietinātajiem no tās pašas valsts un/vai valodas vides un palīdzību imigrācijas jautājumos. Dalībvalstis izmanto dažādu veidu tulkošanas pakalpojumus, tostarp iekšējos vai ārējos mutiskos tulkus (darbam klātienē), audio/video tulkošanu, e-tulkošanas rīkus, darbiniekus, kas prot vairākas valodas, vai palīdzību, ko sniedz tajā pašā valodā runājošie apcietinātie.

Visas dalībvalstis apstiprināja, ka atbilstoši starptautiskajiem līgumiem un to darbības jomām ārvalstniekiem ir tiesības informēt par savu apcietināšanu savas valsts diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību un ka attiecīgā sarakste, tālruņa zvani vai videozvani un apmeklējumi var notikt konfidenciali un bez nepamatotiem ierobežojumiem. Tāpat visas dalībvalstis apstiprināja, ka ārvalstnieki var saņemt tiesisko palīdzību un juridisko palīdzību ar tādiem pašiem nosacījumiem kā attiecīgās valsts pilsoņi.

Gandrīz visas dalībvalstis ziņoja, ka tās proaktīvi informē ārvalstniekus par iespēju pieprasīt sprieduma izpildes vai pirmstiesas uzraudzības pasākumu pārcelšanu uz savas valstspiederības vai pastāvīgās dzīvesvietas valsti saskaņā ar Pamatlēmumu 2008/909/TI un Pamatlēmumu 2009/829/TI. Dažās dalībvalstīs šo informāciju uzņemšanas procedūras laikā sniedz ieslodzījuma vietu darbinieki mutiski un/vai rakstiski un apcietinātajam saprotamā valodā. Daļa dalībvalstu ir attiecīgo informāciju iekļāvušas informatīvajās brošūrās, ko izsniedz visiem apcietinātajiem pēc ierašanās ieslodzījuma vietā. Vairākas dalībvalstis arī uzsvēra, ka šādas pārcelšanas pieprasīšanai vismaz dažos gadījumos ir pieejama valsts juridiskā palīdzība.

Vispārējās tendences

Ārvalstniekiem tiek nodrošināts plašs procesuālais atbalsts, galvenokārt attiecībā uz piekļuvi rakstiskās un mutiskās tulkošanas pakalpojumiem un saziņai ar konsulārajām iestādēm. Izglītības un integrācijas pasākumi notiek daudzās dalībvalstīs, taču to pieejamība atšķiras, un vēl lielākas atšķirības pastāv attiecībā uz palīdzību brīvības atņemšanas sodu izpildes vai uzraudzības pasākumu pārcelšanā uz citu valsti.

14. Īpaši pasākumi attiecībā uz bērniem un jauniešiem

71. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka primāri tiek ņemtas vērā bērna intereses visos jautājumos, kas saistīti ar viņa apcietināšanu, un ka tiek ņemtas vērā bērna īpašās tiesības un vajadzības, pieņemot lēmumus, kas ietekmē visus bērna apcietināšanas aspektus.

72. Attiecībā uz bērniem dalībvalstīm būtu jāizveido piemērots daudzdisciplīnu apcietinājuma režīms, ar kuru nodrošināt un saglabāt viņu veselību un fizisko, garīgo un emocionālo attīstību, tiesības uz izglītību un apmācību, tiesību uz ģimenes dzīvi efektīvu un regulāru īstenošanu, kā arī tādu programmu pieejamību, kas veicina bērnu reintegrāciju sabiedrībā.

73. Pieņemot jebkādus disciplināros mērus, t. sk. ieslodzījumu vieninieka kamerā, savaldīšanu vai spēka pielietošanu, ir jāievēro absolūtas nepieciešamības un samērīguma jeb proporcionālītātes principi.

74. Vajadzības gadījumā dalībvalstis tiek mudinātas piemērot nepilngadīgo apcietinājuma režīmu, nodrošinot nodrošināt izdevīgāku, kuriem nepieciešami 21 gada

Apcietinātajiem bērniem un jauniešiem, ņemot vērā viņu attīstības vajadzības, paaugstināto neaizsargātību un lielāku sekmīgas rehabilitācijas potenciālu, jānodrošina īpašas garantijas.

Dalībvalstis nodrošina plašu klāstu aizsardzības pasākumu, kuri reglamentē nošķiršanu, izglītību, disciplinārās metodes un psiholoģisko atbalstu.

Lielākā daļa dalībvalstu ziņoja ne tikai par nošķiršanu, bet arī par to, ka apcietinājuma režīmi bērniem, kas jaunāki par 18 gadiem, un attiecīgā gadījumā jauniešiem vecumā no 18 līdz 21 gadam ir balstīti uz nerespresīviem un izglītojošiem mērķiem un sociālo un psiholoģisko atbalstu, kas nepieciešams pilsoniskās atbildības un piederības sajūtas veicināšanai. Papildus obligātās izglītības pabeigšanai, arodmācībām un atbilstošiem sporta un atpūtas pasākumiem kā konkrētus piemērus šādu režīmu raksturošanai var minēt atvērta vai daļēji atvērta tipa dzīvošanas apstākļus; pastiprināta uzraudzība, ko veic īpaši apmācīts daudzdisciplīnu personāls, un piekļuve šādam personālam; bieža un cieša saskarsme ar ģimeni, tostarp ciemojoties mājās un ģimenes terapijas sesiju laikā, un līdzdalība vietējās kopienas dzīvē; kā arī apmācība personīgo, emocionālo un sociālo prasmju apguvei, kas palīdzēs, piemēram, nostiprināt veselīga uztura un higiēnas paradumus, kontrolēt agresiju un vardarbīgu uzvedību, novērst atkarību veidošanos un stiprināt uzticēšanos sabiedrībai.

Kopumā vairums dalībvalstu apstiprināja, ka ieslodzīšana vieninieka kamerā ir viens no disciplinārsodiem, ko var piemērot apcietinātajiem, kas ir jaunāki par 18 gadiem. Tomēr minētās dalībvalstis uzsvēra, ka tas ir galējais līdzeklis, ko piemēro tikai par smagiem un/vai atkārtotiem nodarījumiem, kā norādīts ieslodzījuma vietas noteikumos. Tādi nodarījumi ietver bēgšanu, narkotiku vai citu aizliegtu priekšmetu ienešanu ieslodzījuma vietā kontrabandas ceļā, draudus un vardarbīgus uzbrukumus personālam vai citiem apcietinātajiem, slimības simulēšanu nolūkā tikt aizvestam no ieslodzījuma vietas, piedalīšanos kolektīvas nepakļaušanās akcijās utt. Daļa dalībvalstu izmanto ieslodzīšanu vieninieka kamerā arī aizsardzības nolūkos, ja ir aizdomas par iespējamu paškaitējumu vai pašnāvības risku, veselības apsvērumu dēļ vai ar mērķi aizsargāt citus neaizsargātus apcietinātos. Lai gan laikposmam, kas jāpavada vieninieka kamerā, principā jābūt samērīgam ar pārkāpumu, par kuru šo sodu piemēro, maksimālais laikposms, uz kādu var ieslodzīt vieninieka kamerā, var būtiski atšķirties plašā diapazonā no trim līdz 21 dienai. Lielākajā daļā dalībvalstu tās ir 5–10 dienas, bet viena dalībvalsts ir noteikusi ierobežojumu – ne ilgāk kā četras stundas dienā ne vairāk kā piecas dienas pēc kārtas, savukārt cita parasti piemēro tādu sodu tikai atpūtas stundās, lai netiktu kavētas mācības skolā. Visbeidzot, kamēr dažas dalībvalstis faktiski norādīja, cik bieži tiek pārskatīti lēmumi par ieslodzīšanu vieninieka kamerā, daudzas citas valstis uzsvēra medicīniskās un psiholoģiskās uzraudzības nozīmīgumu.

Vairākas dalībvalstis arī apstiprināja, ka ir arī citi, ne tik traumējoši disciplinārsodi, kurus var piemērot bērniem, kas jaunāki par 18 gadiem, un ar kuriem var aizstāt ieslodzīšanu vieninieka kamerā. Kā šādu disciplinārsodu visizplatītākos piemērus var minēt brīdinājumu un rājienu izteikšanu, pastiprinātu uzraudzību, konkrētu priekšmetu konfiskāciju vai neizsniegšanu, ierobežojumu noteikšanu kabatas naudai un pirkumiem cietuma veikalā vai dalībai (kopīgās) brīvā laika nodarbēs un kultūras pasākumos, audiovizuālo ierīču (piemēram, personīgā televizora) atņemšanu, apmeklējumu un tālruņa zvanu skaita vai ilguma samazināšanu, strādāšanas tiesību apturēšanu un sūtījumu saņemšanas aizliegumu. Visi uzskaitītie ir pagaidu pasākumi, kuru ilgums var būt gan dažas dienas, gan vairāki mēneši pēc kārtas, un tiem jābūt samērīgiem ar izdarīto disciplināro pārkāpumu. Tādējādi sods, kas pienākas par, piemēram, necieņas izrādīšanu pret personālu vai par savas kameras neuzkopšanu, nebūs tik smags kā sods par zagšanu vai narkotiku tirdzniecību. Dažas dalībvalstis uzsvēra, ka ir svarīgi piemērot disciplinārsodus tikai pēc tam, kad taisnīguma atjaunošanas vai pedagoģiskie pasākumi ir izrādījušies neefektīvi.

Vispārējās tendences

Visās dalībvalstīs bērnu un jauniešu aizsardzība ir prioritāšu saraksta augšgalā. Nošķiršanu no pieaugušajiem, obligāto izglītību un plašu psiholoģisko atbalstu nodrošina daudzas dalībvalstis. Ierobežojumi attiecībā uz ieslodzīšanu vieninieku kamerā un centieni veicināt kontaktus tieši ar ģimeni ir ļoti izplatītas garantijas. Pieejas jauniešu (18–21 gadu vecumā) aizsardzībai ir atšķirīgākas, tomēr daudzas sistēmas arvien vairāk atzīst viņu īpašās attīstības vajadzības.

15. Īpaši pasākumi personām ar invaliditāti vai smagiem veselības

traucējumiem

75. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka personas ar invaliditāti vai citas personas ar smagiem veselības traucējumiem saņem savām īpašajām vajadzībām atbilstošu aprūpi, kas ir pielīdzināma valsts veselības aprūpes sistēmas sniegtajai aprūpei. Dalībvalstīm it īpaši būtu jānodrošina, lai personas, kurām diagnosticēti ar garīgo veselību saistīti veselības traucējumi, saņemtu specializētu profesionālu aprūpi – vajadzības gadījumā specializētās iestādēs vai ieslodzījuma vietā īpaši šim nolūkam paredzētās nodaļās, nodrošinot medicīnisko uzraudzību, un ka apcietinātajiem, kuri gatavojas atbrīvošanai no apcietinājuma, nepieciešamības gadījumā tiek nodrošināta veselības aprūpes nepārtrauktība.

76. Dalībvalstīm būtu īpaši jārūpējas, lai apcietinātajiem ar invaliditāti vai smagiem veselības traucējumiem būtu pieejami viņu vajadzībām atbilstoši ieslodzījuma materiālie apstākļi un apcietinājuma režīmi. Šeit būtu jāiekļauj arī atbilstošu aktivitāšu

Personas ar invaliditāti vai smagiem veselības traucējumiem apcietinājumā saskaras ar grūtībām, un dalībvalstis ir izstrādājušas dažādus pasākumus viņu vajadzību apzināšanai, attiecīgu pielāgojumu ieviešanai un atbalsta nodrošināšanai. Dalībvalstis sniedz vispārīgu informāciju par iespējām saņemt fiziskās un garīgās veselības pakalpojumus un īsteno programmas, kuru mērķis ir mazināt atkarību no vielām un vēlāk pilnībā pārtraukt to lietošanu. Papildus jau minētajiem pasākumiem dalībvalstis visbiežāk veica arī pasākumus ieslodzījuma apstākļu pielāgošanai atbilstoši vajadzībām, kādas personām ar invaliditāti vai smagiem veselības traucējumiem ir apcietinājumā (pirmstiesas apcietinājumā vai apcietinājumā ar brīvības atņemšanu saistīta soda izciešanai) saistībā ar kameru un nodaļu piekļūstamību, kā arī vajadzībām, kādas personām ar fizisku invaliditāti un gados vecākām apcietinātajām personām ir saistībā ar koplietošanas telpu piekļūstamību. Tie var būt visdažādākie pasākumi, tajā skaitā tualetes podu paaugstināšana kamerās ierīkotajās tualetēs un dušas krēsli, atbalsta rokturu piestiprināšana un regulējamas gultas, rampu izbūve, lifti un gaitenīšu paplašināšana (tostarp apmeklējumiem paredzētās telpās). Dažas dalībvalstis minēja arī palīgīdzekļu, piemēram, kruķu un ratiņkrēslu, nodrošināšanu, lai gan visās jurisdikcijās tie droši vien ir iekļauti būtiskajos veselības aprūpes pakalpojumos, bet citas valstis norādīja, ka apcietinātie var saņemt īpašu palīdzību, kas atvieglos tiem pārvietošanos ikdienas gaitās. No otras puses, tikai atsevišķas dalībvalstis minēja tieši šādiem apcietinātajiem paredzētas nodarbes un ārstēšanu, piemēram, sporta programmas, darba iespējas utt. Visbeidzot, vairāk nekā trešdaļa no visām

dalībvalstīm ziņoja, ka ir izveidotas specializētas nodaļas garīgās veselības uzlabošanai un/vai narkomānijas ārstēšanai.

Vispārējās tendences

Dalībvalstis arvien vairāk atzīst ar invaliditāti saistītās vajadzības, taču šādu vajadzību apmierināšanas līmeņi joprojām atšķiras. Pielāgojumi ietver strukturālus pielāgojumus un dažos gadījumos arī palīgīdzekļu vai individuāla atbalsta nodrošināšanu, kas atvieglos apcietinātajiem ikdienas dzīvi. Specializētāki risinājumi, piemēram, pielāgotas nodarbes vai īpašas nodaļas garīgās veselības uzlabošanai un narkomānijas ārstēšanai, tiek īstenoti retāk.

16. Īpaši pasākumi personām ar īpašām vajadzībām / neaizsargātām personām

77. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka ieslodzījuma vietās vēl vairāk nepasliktinās personu marginalizācija seksuālās orientācijas, rases vai etniskās izcelsmes, reliģiskās pārliecības vai citu iemeslu dēļ.

78. Dalībvalstīm būtu jāveic visi saprātīgie pasākumi, lai novērstu vardarbību vai cita veida sliktu izturēšanos, piemēram, fizisku, garīgu vai seksuālu vardarbību, pret personām seksuālās orientācijas, rases vai etniskās izcelsmes, reliģiskās pārliecības vai citu iemeslu dēļ no ieslodzījuma vietas darbinieku vai citu apcietināto puses. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka tiek piemēroti īpaši aizsardzības pasākumi, ja pastāv šādas vardarbības vai sliktas izturēšanās risks.

Apcietināšanas sistēmās nonāk neaizsargāti apcietinātie no dažādām kategorijām, tostarp vecāka gadagājuma cilvēki, personas ar garīgām slimībām, personas, kas ir pakļautas pašnāvības riskam, *LGBTIQ* personas un personas, kuru vajadzības ir saistītas ar atkarību no vielām.

Praktiski visas dalībvalstis apstiprināja, ka veic pasākumus, rūpējoties par tādu personu drošību, kurām ir īpašas vajadzības un neaizsargātības, un šajā nolūkā īsteno vispārēju rīcībpolitiku diskriminācijas novēršanai, organizē personāla apmācību, klasificē neaizsargātības un veic aizsardzības pasākumus, nodrošina individuālu aprūpi un rehabilitācijas plānus, rīko iekļaujošas darbības un veicina izpratni pārējo apcietināto vidū vai stingri īsteno iekšējās ziņošanas pienākumus. Atbildot konkrēti uz jautājumu par *LGBTIQ+* kopienai piederošu apcietināto aizsardzību, dažas dalībvalstis ziņoja par praktisku pamatnostādņu izstrādi konkrētu problēmu risināšanai, tostarp saistībā ar pienācīgas veselības aprūpes pieejamību, dušas telpu izmantošanas organizēšanu, vietniekvārdu izmantošanu, privātumu un datu aizsardzību, fizisku pārmeklēšanu, vardarbību un iebiedēšanu u.c. Tomēr praktiski visas dalībvalstis norādīja, ka visaktuālākais jautājums ir apcietināto transpersonu izvietošana. Pieejas šai problēmai ir dažādas – minētās personas var izvietot, pamatojoties uz to reģistrēto (tiesiski atzīto) dzimumu, lemt par katru gadījumu atsevišķi (ņemot vērā personas vēlmes, bažas par drošību, ekspertu novērtējumus) vai izvietot tās īpašās nodaļās vai vienvietīgās kamerās.

Kopumā dalībvalstis apstiprināja, ka hormonālo terapiju var sākt vai turpināt, atrodoties ieslodzījuma vietā.

Vispārējās tendences

Neaizsargātības pārvaldība parasti ir integrēta apcietināšanas darbībās. Praktiski visas dalībvalstis ziņoja par pasākumiem, kuru mērķis ir aizsargāt apcietinātos ar īpašām vajadzībām un neaizsargātus apcietinātos, tostarp par rīcībpolitiku diskriminācijas novēršanai, personāla apmācību, neaizsargātības novērtējumiem un individuālās aprūpes vai izvietošanas plāniem.

17. Pārbaudes un uzraudzība

79. Dalībvalstīm būtu jāsekmē regulāras pārbaudes, kuras veic neatkarīga iestāde, lai novērtētu, vai ieslodzījuma vietas tiek pārvaldītas saskaņā ar valsts un starptautisko tiesību aktu prasībām. Dalībvalstīm it īpaši būtu jānodrošina netraucēta piekļuve Komitejai spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanai un valsts preventīvo mehānismu tīklam.

80. Dalībvalstīm būtu jānodrošina piekļuve ieslodzījuma vietām valstu parlamentu deputātiem, un tās tiek mudinātas nodrošināt līdzīgu piekļuvi Eiropas Parlamenta deputātiem.

81. Dalībvalstīm būtu arī jāapsver iespēja organizēt tiesnešiem, prokuroriem un advokātiem regulāras vizītes ieslodzījuma vietās un citos apcietinājuma centros, tās iekļaujot viņu tiesiskajā apmācībā.

Stingri pārbaudes un uzraudzības mehānismi ir būtiski pārredzamības un pārskatatbildības nodrošināšanai un sliktas izturēšanās novēršanai.

Daudzas dalībvalstis izmanto trīspusēju sistēmu, ko veido iekšējā un ārējā kontrole, kā arī iekšzemes un starptautiskā kontrole. Šādā sistēmā parasti ietver i) tiesnešus, prokurorus un/vai ieslodzījuma vietu valsts pārvaldes inspekciju; ii) Tieslietu ministriju kā augstāko uzraudzības iestādi, ombudu un/vai specializētas aģentūras un komisārus, kuru uzdevums ir veikt revīziju ieslodzījuma vietās un aizsargāt apcietināto personu tiesības, un iii) valsts parlamenta deputātus un CPT.

Visbiežāk ir tā – jo mazāka ir konkrētās pārraudzības struktūras saistība ar valsts dienestu, kura pārziņā ir ieslodzījuma vietas, jo lielāka ir varbūtība, ka tās konstatējumi nonāks vai varētu nonākt atklātībā. Praktiski visas dalībvalstis ziņoja, ka tās neierobežo piekļuvi ieslodzījuma vietām un dokumentiem, jo īpaši tiem, kas rīkojas kā valsts preventīvie mehānismi. Daļa dalībvalstu norādīja, ka attiecībā uz sensitīvu informāciju ir jāievēro konfidencialitāte vai tādas informācijas publiskošanu var ierobežot valsts drošības apsvērumu, notiekošu izmeklēšanu, ārsta un pacienta saziņas konfidencialitātes u. c. iemeslu dēļ un ka piekļuvi ieslodzījuma vietai arī var uz laiku ierobežot, it īpaši tad, ja nav iespējams garantēt apmeklētāju drošību.

Atbildot uz jautājumu par to, vai ir ieviestas sistēmas, lai uzraudzītu atbilstību garantijām, kas sniegtas citām dalībvalstīm Eiropas apcietināšanas ordera (EAW) procedūrā, daudzas dalībvalstis minēja ieslodzījuma apstākļu vispārēju uzraudzību, un dažas valstis paziņoja, ka tā

ir tiesu, prokuratūras vai Tieslietu ministrijas u. c. iestāžu atbildība. Tikai viena dalībvalsts ziņoja, ka ir ieviesusi ieslodzījuma vietās sarežģītu pārbaudes sistēmu, kas darbojas reāllaikā un uzrauga garantiju ievērošanu, bet garantiju neievērošanas gadījumā automātiski izsūta brīdinājumus. Vienlaikus minētā sistēma aktīvi pārbauda, vai par tikko atvestajiem apcietinātajiem ir sniegtas garantijas, un to izvietojšanai izvēlas konkrētas kameras, tādējādi nodrošinot garantiju ievērošanu.

Vispārējās tendences

Pārbaudes un uzraudzības regulējumi visās jurisdikcijās ir līdzīgi, bet ir atšķirības to īstenošanā. Praktiski visas dalībvalstis ir institucionalizējušas neatkarīgu pārraudzību, un ārējām struktūrām ir aktīva loma ieslodzījuma apstākļu izvērtēšanā. Ziņošanas un turpmāko pasākumu īstenošanas mehānismu lietderība atšķiras.

18. Īpaši pasākumi radikalizācijas novēršanai cietumos

82. Dalībvalstis tiek mudinātas veikt sākotnējo riska novērtējumu, lai noteiktu piemērotu apcietinājuma režīmu apcietinātajiem, kuri tiek turēti aizdomās vai ir notiesāti par terorisma un vardarbīga ekstrēmisma nodarījumiem.

83. Pamatojoties uz riska novērtējumu, šos apcietinātos varētu vai nu turēt kopā atsevišķā teroristu spārnā, vai arī izvietot starp pārējiem ieslodzītajiem. Pēdējā gadījumā dalībvalstīm būtu jānovērš šādu personu tieša saskarsme ar tādiem apcietinātajiem, kuri apcietinājumā atrodas īpaši neaizsargātā situācijā.

84. Dalībvalstīm būtu jānodrošina, ka cietuma administrācija regulāri veic turpmākus riska novērtējumus (apcietināšanas sākumā, apcietināšanas laikā un pirms to apcietināto atbrīvošanas, kuri tiek turēti aizdomās vai ir notiesāti par terorisma un vardarbīga ekstrēmisma nodarījumiem).

85. Dalībvalstis tiek mudinātas nodrošināt visiem darbiniekiem vispārējās izpratnes apmācību un specializētajam personālam apmācību, radikalizācijas pazīmju atpazīšanai agrīnā stadijā. Dalībvalstīm būtu arī jāapsver iespēja nodrošināt atbilstošu skaitu labi apmācītu cietuma kapelānu, kas pārstāv dažādas reliģijas.

86. Dalībvalstīm būtu jāīsteno pasākumi, kas paredz rehabilitācijas, deradikalizācijas un saikņu vājināšanas programmas cietumos, lai sagatavotu apcietinātos atbrīvošanai no apcietinājuma, kā arī programmas pēc atbrīvošanas, lai veicinātu to apcietināto reintegrāciju, kuri notiesāti par terorisma un vardarbīga ekstrēmisma nodarījumiem.

Radikalizācijas novēršana un distancēšanās atbalstīšana ir galvenās prioritātes visās apcietināšanas sistēmās. Dalībvalstis izmanto dažādas stratēģijas, kas apvieno riska novērtēšanu, specializētus intervences pasākumus, personāla apmācību un aģentūru sadarbību.

Vairums dalībvalstu ziņoja, ka ir ieviesušas vismaz dažus pasākumus (un bieži vēl lielāku skaitu pasākumu) radikalizācijas novēršanai ieslodzījuma vietās. Tomēr jānorāda, ka ne visas

dalībvalstis tos pašus pasākumus ir īstenojušas vienādi. Viens no bieži minētajiem piemēriem ir riska novērtēšanas instrumentu plaša izmantošana to personu identifikācijai, uz kurām attiecas risks radikalizēties vai pieslēgties ekstrēmistu ideoloģijām.

Dažās jurisdikcijās ir izveidoti specializēti korpusi vai nodaļas tādu personu izvietošanai, kuras var radīt radikalizācijas riskus. Citas sistēmas izvairās no fiziskas segregācijas, lai novērstu ekstrēmistu tīklu veidošanos, un tā vietā izvēlas tādas apcietinātos integrēt starp pārējiem apcietinātajiem.

Dalībvalstīs ir plaši pieejamas arī deradikalizācijas un distancēšanās programmas, un personu uzraudzībai līdz atbrīvošanai un pēc tās tiek organizēta daudzāģentūru sadarbība, kurā piedalās valsts drošības aģentūras, policijas iestādes, probācijas dienesti un kopienu organizācijas.

Personāla apmācība tiek organizēta gan pamatlīmenī, gan kā nepārtraukta un progresīva profesionālā pilnveide, gan kā plašas programmas, kas izstrādātas, lai sniegtu noderīgas un aktuālas zināšanas un prasmes radikalizācijas novērtēšanas, novēršanas un intervences stratēģiju jomā.

Vispārējās tendences

Visas dalībvalstis īsteno radikalizācijas novēršanas stratēģijas, piemēram, riska novērtēšanu, specializētus intervences pasākumus un daudzdisciplīnu sadarbību. Daļa dalībvalstu dod priekšroku segregācijai, bet citas uzskata par prioritāti integrāciju starp pārējiem apcietinātajiem. Neraugoties uz dažām atšķirībām personāla apmācības līmenī, kopumā ir izveidojusies laba koordinācija starp aģentūrām.

Secinājumi, paraugprakse un turpmākā rīcība

Vispārīgie secinājumi

Pirmstiesas apcietinājuma un ieslodzījuma materiālo apstākļu salīdzinošais novērtējums liecina, ka dalībvalstis ir ieviesušas tiesisko regulējumu, kurš kopumā atspoguļo Eiropas un starptautiskos standartus. Tomēr abās aplūkotajās jomās ar praktisko īstenošanu nesakas tik labi kā ar tiesību aktu pieņemšanu.

Pirmstiesas apcietinājuma jomā lielākajā daļā sistēmu ir nostiprināts princips, ka brīvības atņemšana vēl pirms tiesas procesa ir izņēmuma pasākums, kura nepieciešamība un samērīgums ir jāpārbauda. Ir pieejams plašs katalogs alternatīvu pasākumu, kurus vēl arvien piemēro pārāk reti. Neraugoties uz reģistrēšanās pienākuma, drošības naudas, elektroniskās uzraudzības un dzīvesvietas ierobežojumu oficiālu atzīšanu, tiesas bieži dod priekšroku pasākumiem, kas paredz brīvības atņemšanu. Alternatīvo pasākumu lietderību mazina tādi šķēršļi kā nepietiekama uzticēšanās, resursu trūkums un tehniski ierobežojumi, savukārt pārrobežu instrumenti, piemēram, Eiropas uzraudzības rīkojums (*ESO*), pagaidām tiek izmantoti pavisam reti. Prasība par pamatotām aizdomām ir plaši piemērota garantija, taču attiecīgā jēdziena definīcija un sliekšnis atšķiras, un līdz ar to atšķiras arī dažādās jurisdikcijās nodrošinātā aizsardzība.

Tiesām parasti ir jāpamato lēmums piemērot pirmstiesas apcietinājumu, taču sniegtā pamatojuma kvalitāte mēdz atšķirties, un dažos gadījumos tas ir vispārīgs vai formāls. Periodiska pārskatīšana arī ir paredzēta daudzos tiesību aktos, taču nav iespējams garantēt, ka tā vienmēr būs lietderīga, līdz ar to pastāv risks, ka šādas pārskatīšanas kļūs tikai par formalitāti. Tiesības tikt uzklautam pirms lēmuma pieņemšanas par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu ir gandrīz vispāratzītas, taču piekļuve lietās materiāliem un konfidencialitātes aizsardzība, it īpaši gadījumos, kad uzklauts notiek videokonferences režīmā, vēl arvien ir pamats bažām. Ir pieejami tiesiskās aizsardzības līdzekļi un pārsūdzības, taču termiņi, noteikumu skaidrība un praktiskā efektivitāte būtiski atšķiras. Daudzās dalībvalstīs ir noteikts pirmstiesas apcietinājuma maksimālais ilgums, bet sarežģītās lietās pirmstiesas apcietinājums tomēr var ielgt un radīt problēmas. Galīgā piespriedē cietumsoda saīsināšana, atreķinot no tā pirmstiesas apcietinājumā pavadīto laiku, ir gandrīz universāla garantija, bet noteikumi par kompensāciju attaisnojoša sprieduma gadījumā atšķiras. Neraugoties uz to, ka pamatlēmumu par *ESO* ir transponējušas visas dalībvalstis, praksē to joprojām piemēro minimāli. Iznākumā aizdomās turēti ārvalstnieki bieži paliek pirmstiesas apcietinājumā pat tad, ja viņu piederības dalībvalstī būtu iespējams organizēt līdzvērtīgu uzraudzību.

Attiecībā uz ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem daudzās dalībvalstīs ir noteikti izmitināšanas minimālie standarti, jo īpaši attiecībā uz personisko telpu un piekļuvi pamata sanitārajiem apstākļiem. Tomēr atbilstību standartiem turpina apdraudēt ieslodzījuma vietu pārpildītība, kuras dēļ daudzi apcietinātie atrodas apstākļos, kas neatbilst starptautiskajām normām. Izvietošanas politikas mērķis parasti ir nošķirt apcietinātās personas, pamatojoties uz juridisko statusu, dzimumu un vecumu, bet šīs politikas stingru īstenošanu kavē ieslodzījuma vietu ierobežotā platība. Higiēnas un sanitāro apstākļu atbilstība standartiem ir garantēta, taču privātums, karstā ūdens pieejamība un kaitēkļu apkarošana ir tās jomas, kas joprojām atpaliek

no standartiem. Kopumā praktiski visas dalībvalstis nodrošina apcietinātos ar uzturu, bet atšķirīgo pārtikas budžeta apmēru dēļ nav iespējams visās ieslodzījuma vietās nodrošināt vienādu uztura kvalitāti.

Tiek garantēts arī laiks, ko var pavadīt ārpus kamerām, un ikdienas pastaigas svaigā gaisā, bet šo standartu faktiskās īstenošanas rezultāti ievērojami atšķiras. Ir pieejamas iespējas iesaistīties jēgpilnās nodarbēs, piemēram, strādāt, iegūt izglītību vai apgūt arodu, taču arī šajā jomā panākumi ir atšķirīgi, un tas attiecas galvenokārt un personām pirmstiesas apcietinājumā. Veselības aprūpe ir garantēta praktiski visās dalībvalstīs, bet vēl ir nepilnības attiecībā uz garīgās veselības veicināšanu, pašnāvību novēršanu un atkarību ārstēšanu. Protokoli ir izstrādāti, taču pašnāvības un paškaitējums vēl aizvien ir jautājumi, kuriem steidzami jāatrod risinājums. Ir veikti pasākumi vardarbības un sliktas izturēšanās novēršanai, tostarp uzraudzība un personāla apmācība, bet konsekvences trūkums datu vākšanā un ziņošanā negatīvi ietekmē pārraudzību.

Tiesības sazināties ar ārpasauli un saņemt tiesisko palīdzību ir stingri nostiprinātas. Prasības nodrošināt ģimenes apmeklējumus, saraksti un tiesības uz aizstāvību tiesā lielā mērā ir izpildītas, un arvien populārāki kļūst tādi jaunievedumi kā videozvani un bērniem piemērotu apmeklējumu organizēšana. Digitālās saziņas iespējas joprojām ir ierobežotas, galvenokārt attiecībā uz ārvalstniekiem. Sūdzību izskatīšanas mehānismi ir sekmīgi ieviesti, un tos papildina neatkarīgas uzraudzības struktūras, taču to reaģēšanas ātrums, pārbaužu biežums un ieteikumu izpildes kontrole lielā mērā atšķiras.

Praktiski visas dalībvalstis atzīst nepieciešamību neaizsargātas grupas, piemēram, sievietes, bērnus, ārvalstniekus, personas ar invaliditāti un citas personas ar īpašām vajadzībām, aizsargāt ar īpašām garantijām. Šādi pasākumi ietver dzimumsensitīvu veselības aprūpi, bērnu uztverei pielāgotu izglītību, mutiskās tulkošanas pakalpojumus un infrastruktūras piekļūstamību. Tomēr šo pasākumu konsekventu īstenošanu kavē vecās ēkas, kurās ierīkotas ieslodzījuma vietas, pārpildītība un nevienlīdzīgs resursu sadalījums. Atsevišķās vietās ir uzbūvēti korpusi un ieviestas programmas, kas ir īpaši pielāgotas apcietinātu personu vajadzībām, taču plašā mērogā šādi pielāgojumi netiek īstenoti.

Aplūkojot minētos konstatējumus kopumā, var secināt, ka vairums dalībvalstu ir izstrādājušas diezgan pārdomātu tiesisko regulējumu gan attiecībā uz procesuālajām tiesībām pirmstiesas apcietinājumā, gan attiecībā uz ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem. Taču šo standartu pilnvērtīgu ieviešanu kavē pastāvīgās nepilnības to praktiskajā īstenošanā. Pastāvīgās problēmas, kas ir saistītas ar ieslodzījuma vietu pārpildītību, pirmstiesas apcietinājumam alternatīvu pasākumu nepietiekamu izmantošanu, infrastruktūras nepilnībām un atšķirībām neaizsargātu grupu aizsardzībā, liecina, ka ir jāturpina centieni nodrošināt attiecīgo tiesību pilnīgu ievērošanu praksē.

Paraugprakses piemēri

Neraugoties uz infrastruktūras, resursu un juridisko tradīciju lielo dažādību, daudzas jurisdikcijas ir izstrādājušas **paraugpraksi** procesuālo garantiju stiprināšanai pirmstiesas apcietinājumā un ieslodzījuma apstākļu uzlabošanai. Šāda prakse var veicināt arī apcietināto personu sociālo rehabilitāciju un kļūt par piemēru tās īstenošanai plašākā mērogā.

Attiecībā uz **procesuālajām tiesībām pirmstiesas apcietinājumā** var minēt šādus paraugprakses piemērus.

- Vairākas dalībvalstis ir pieņēmušas tiesību aktus, kuri ietver detalizētas prasības, kas uzliek tiesnešiem pienākumu sniegt skaidru, personalizētu pamatojumu rīkojuma izdošanai par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu vai pagarināšanu. Pamatojumā jāiekļauj riska faktoru analīze, samērīguma novērtējumi un skaidri paskaidrojumi par to, kāpēc pirmstiesas apcietinājumam alternatīvi pasākumi (piemēram, uzraudzība, reģistrēšanās pienākums vai elektroniskā uzraudzība) tiek uzskatīti par nepiemērotiem. Šāds pienākums sniegt individualizētu pamatojumu uzlabo pārredzamību un pastiprina garantijas, kas aizsargā pret pārmērīgi ilga pirmstiesas apcietinājuma noteikšanu vai pret nepamatota lēmuma pieņemšanu par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu.
- Paraugprakse paredz noteikt pirmstiesas apcietinājumu uz īsu un nepagarināmu periodu un bieži pārskatīt to tiesā. Automatizēti ieplānotas uzklaušanās ļauj novērst ilgstošu atrašanos pirmstiesas apcietinājumā bez attiecīgā lēmuma pārraudzības, kā arī pastāvīgi izvērtēt progresu lietas virzībā, riskus un samērīgumu. Dažās sistēmās pirmstiesas apcietinājuma pagarināšanai ir jāsaņem augstāka līmeņa tiesas apstiprinājums, kas nozīmē, ka lēmumu pārbaudīs vēl vienā papildu līmenī.
- Progresīvas digitālās sistēmas, kas izseko procesuālajiem termiņiem, pirmstiesas apcietinājuma beigu termiņiem un ieplānotajām pārskatīšanām, palīdz novērst pirmstiesas apcietinājuma nelikumīgu pagarināšanu. Brīdinājumu automatizēta nosūtīšana tiesnešiem un prokuroriem nodrošina savlaicīgu rīcību un mazina administratīvu kļūdu iespējamību. Tādas sistēmas ir sevišķi lietderīgas, ja izskatāmo lietu skaits ir liels.
- Dažas dalībvalstis nodrošina, ka līdz ar lēmuma pieņemšanu par brīvības atņemšanu aizdomās turētajam vai apsūdzētajam neatkarīgi no viņa finanšu stāvokļa tiek automatizēti norīkots aizstāvības advokāts (tādējādi izslēdzot iespēju pieprasīt konkrētu advokātu). Tādā veidā apcietinātajai personai visa pirmstiesas apcietinājuma laikā tiek nodrošināta ātra piekļuve juridiskām konsultācijām, piemēram, aizstāvības advokātam piedaloties agrīnās izmeklēšanas darbībās un nodrošinot efektīvu pārstāvību uzklaušanās par pirmstiesas apcietinājuma noteikšanu.
- Dalībvalstis, kurām ir centralizētāka sistēma *ESO* izdošanai un izpildei, izmanto šo instrumentu biežāk. Centralizētāka pieeja ļauj tām veidot tīklus un uzkrāt zināšanas par to, kā pārraudzīt uzraudzības pasākumus, ko citās dalībvalstīs izmanto kā alternatīvu pirmstiesas apcietinājumam.

Attiecībā uz **ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem** var minēt šādus paraugprakses piemērus.

- Dažas dalībvalstis ir ieviesušas uz IT balstītas sistēmas, kas seko līdzī apcietināto personu skaitam kamerās un automātiski novērš pārmērīga cilvēku skaita uzņemšanu ieslodzījuma vietā. Minētie instrumenti atvieglo apcietināto personu taisnīgu sadali starp ieslodzījuma vietām un palīdz nodrošināt atbilstību prasībām par minimālo personisko telpu. Uzraudzība notiek reāllaikā un palīdz ieslodzījuma vietu administrācijām plānot apcietināto personu pārvietošanu uz citām ieslodzījuma vietām, lai novērstu pārpildītību.
- Paraugprakses piemērs infrastruktūras attīstībā ir salīdzinoši nesen uzbūvēti cietumi, kuru projektos ir vairāk izmantots dabiskais apgaismojums un paredzēta ventilācija un vides kontrole. Šādi objekti bieži vien ir aprīkoti ar energoefektīvām sistēmām, tajos ir vienvietīgas kameras un uzlabota piekļūstamība atbilstoši vajadzībām, kādas ir apcietinātajiem ar invaliditāti.

- Vairākas dalībvalstis apmāca darbiniekus dinamiskās drošības pieejās, kas uzsver saziņu, uzticēšanās veidošanu, konfliktu novēršanu un ikdienas mijiedarbību ar apcietinātajiem. Minētā pieeja uzlabo vispārējo drošību, bet neuzskata par izšķirošām fiziskas savaldīšanas metodes un izolāciju. Personāla spējas vēl vairāk stiprina specializēti apmācības moduļi par garīgo veselību, starpkultūru komunikāciju un aprūpi, kurā ņem vērā traumas ietekmi.
- Dažas dalībvalstīs apcietinātajiem, kas tikko atvesti uz ieslodzījuma vietu, nekavējoties veic daudzdisciplīnu medicīniskās pārbaudes, tostarp psiholoģisko novērtējumu, atkarības novērtējumu un testus infekcijas slimību noteikšanai. Neaizsargātības agrīna atklāšana ļauj ātri veikt intervences pasākumus un samazina risku, ka apcietinātā stāvoklis pasliktināsies.
- Paraugprakses piemērs ir arī specializētas nodaļas garīgās veselības uzlabošanai, kurās strādā psihiatri, psihologi un attiecīgās specializācijas medmāsas. Tādas nodaļas nodrošina strukturētu terapiju, intervenci krīzes situācijās, medikamentu lietošanas pārvaldību un ilgtermiņa ārstēšanu apcietinātajiem ar kompleksām garīgās veselības vajadzībām. Tās parāda, ka apcietināto krīzes situācijā nav nepieciešams ieslodzīt vieninieka kamerā, un sekmē aprūpes nepārtrauktību.
- Dažas dalībvalstis izmanto vardarbības novēršanai vispusīgus satvarus, kuros personāla apmācība ir apvienota ar informācijas vākšanu, programmām par konfliktu atrisināšanu mediācijas ceļā un mērķtiecīgu intervences pasākumu piemērošanu pret augsta riska personām. Šādas stratēģijas palīdz mazināt vardarbību apcietināto personu starpā un ieslodzījuma vietas darbinieku vardarbību pret apcietinātajām personām.
- Vēl citi paraugprakses piemēri ir visu spēka pielietošanas incidentu centralizēta un detalizēta reģistrēšana, obligātas medicīniskās pārbaudes pēc katras spēka pielietošanas un incidentu analīzes neatkarīga uzraudzība.
- Efektīvas brīvības atņemšanas iestāžu sistēmas nodrošina, ka katrs apcietinātais saņem personalizētu plānu, kas attiecas uz izglītību, darbu, veselības aprūpes vajadzībām, psiholoģisko atbalstu un reintegrācijas mērķiem. Plānus regulāri pārskata un atjaunina, ņemot vērā informāciju, kas saņemta no daudzdisciplīnu grupām, to vidū arī no probācijas dienestiem.
- Ar privātiem uzņēmumiem un darba tirgus organizācijām izveidotas partnerības sniedz apcietinātajiem profesionālo kvalifikāciju un reālu darba pieredzi. Šīs iespējas ievērojami uzlabo nodarbinātības izredzes pēc atbrīvošanas.
- Spilgts paraugprakses piemērs ir kontrolēta piekļuve digitālajiem mācīšanās rīkiem, piemēram, planšetdatoriem ar ierobežotu piekļuvi internetam, e-bibliotēkām vai akreditētiem tiešsaistes kursiem. Minētie rīki sniedz labākas izglītības iespējas apcietinātajām personām, galvenokārt bērniem un jauniešiem.
- Specializētas telpas apmeklējumu rīkošanai, programmas par bērnu audzināšanu un apmeklējumu ilguma pagarināšana tiem apcietinātajiem, kam ir mazi bērni, veicina ģimenes stabilitāti un labbūtību. Šāda prakse palīdz uzturēt pozitīvas attiecības un sekmē reintegrāciju.
- Klātienes apmeklējumu apvienošana ar videozvaniem, digitālās ziņapmaiņas sistēmām un uzraudzītu piekļuvi e-pastam paplašina saziņas iespējas un mazina izolāciju, kas ir īpaši svarīgi apcietinātajiem no attāliem reģioniem vai personām ar kustību traucējumiem.
- Neaizsargātu grupu izmitināšana atsevišķos korpusos vai to vajadzībām pielāgoti atbalsta pakalpojumi rada drošāku vidi un ļauj veikt mērķtiecīgus intervences pasākumus. Kā piemērus var minēt mātei un bērnam paredzētas kameras, plašāku

izglītības pakalpojumu nodrošināšanu nodaļās, kur dzīvo tikai jaunieši, un īpašas telpas vecāka gadagājuma apcietinātajiem.

- Starp paraugprakses piemēriem ir arī neierobežota piekļuve visām zonām, apcietinātajiem un reģistriem, kas piešķirta par ieslodzījuma vietu uzraudzību atbildīgajām valsts struktūrām, un regulāras pārbaudes, ko veic bez iepriekšēja brīdinājuma.
- Reaģējot uz pārbaužu konstatējumiem, dažas dalībvalstis pieprasa sagatavot oficiālus rīcības plānus un institucionalizē mehānismus progresa novērtēšanai turpmāku pasākumu īstenošanā. Tādējādi tiek stiprināta pārskatatbildība un sekmēta reformu īstenošana.

Turpmākā rīcība

Turpmākā rīcība ir tiesību aktu līmenī panāktā progresa nostiprināšana apvienojumā ar pasākumiem, kuru mērķis ir panākt, lai ikdienas reālā situācija atbilstu standartos aprakstītajai.

Attiecībā uz **pirmstiesas apcietinājumu** valstu tiesiskais regulējums kopumā ir atbilstīgs, taču praksē pirmstiesas apcietinājumu Eiropas Savienībā joprojām piemēro pārmērīgi bieži. Principu par pirmstiesas apcietinājumu kā galējo līdzekli vajadzētu piemērot konsekventāk. Lēmumos par pirmstiesas apcietinājuma piemērošanu vienmēr būtu jāiekļauj individualizēts pamatojums, kas apstiprinātu pasākuma samērīgumu. Pirmstiesas apcietinājumam alternatīvus pasākumus, tostarp Eiropas uzraudzības rīkojumu (Pamatlēmums 2009/829/TI), vajadzētu piemērot sistemātiskāk.

Attiecībā uz **ieslodzījuma materiālajiem apstākļiem** – lai apmierinātu ar pārpildītības novēršanu saistītās vajadzības, nepietiek tikai ar investīcijām infrastruktūrā, bet ir jāveic arī strukturālas reformas sodu piespriešanas politikā un plašāk jāpiemēro alternatīvās sankcijas. Stiprinot veselības aprūpes pakalpojumu nodrošināšanu, it īpaši garīgās veselības uzlabošanas, pašnāvību novēršanas un atkarību ārstēšanas jomā, uzlabosies gan dzīve apcietinājumā, gan izredzes sekmīgi reintegrēties sabiedrībā pēc atbrīvošanas. Vienlīdz svarīgi ir paplašināt piekļuvi izglītībai, arodmācībām un jēgpilnam darbam, jo tad apcietinājumā pavadītais laiks atvieglos rehabilitāciju, nevis palielinās recidīva risku.

Neaizsargātu grupu aizsardzībai paredzētās garantijas ir konsekventi jānodrošina praksē, izmantojot dzimumsensitīvus režīmus, bērniem piemērotas telpas, pieejamu infrastruktūru un specializētus pakalpojumus, kas pielāgoti individuālām vajadzībām. Digitālie rīki atvieglo sūdzību iesniegšanu, uzraudzību un saziņu ar ārpusauli, un tos būtu jāizmanto vēl plašāk, tādējādi uzlabojot piekļūstamību un pārredzamību.

Jāstiprina arī ieslodzījuma vietu **uzraudzības mehānismi**, piešķirot neatkarīgām uzraudzības struktūrām pietiekamus resursus un pilnvaras nodrošināt savu ieteikumu izpildi, panāktu jūtamus uzlabojumus.

Apzinot sistēmiskas problēmas un izceļot paraugpraksi, šis ziņojums veicina pastāvīgos centienus uzlabot atbilstību ieteikumam par apcietinājumu un starptautiskajiem standartiem. Ziņojuma mērķis ir sniegt pierādījumus, kas rosinās diskusijas par politiku, un stiprināt savstarpējas uzticēšanās pamatus. Nodrošināt, ka pirmstiesas apcietinājumu izmanto kā galējo līdzekli un ka ieslodzījuma materiālie apstākļi nepazemo cilvēka cieņu, ir svarīgi ne tikai

personas tiesību aizsardzībai – tas ir arī būtisks priekšnosacījums sekmīgai *EAW* izmantošanai, bet plašākā nozīmē – pārliecībai par ES tiesu iestāžu rezultatīvu sadarbību.

Tāpēc Komisija turpinās uzlabot informācijas apmaiņu par ieslodzījuma apstākļiem ES dalībvalstīs. Šajā nolūkā tā ciešā sadarbībā ar Eiropas Padomi sagatavos **valstu faktu lapas** ar informāciju par pirmstiesas apcietinājumu katrā no dalībvalstīm.

Turpinās arī diskusijas par to, kā ES ieslodzījuma vietu uzraudzības struktūras var **izmantot** šā ziņojuma nolūkiem izstrādāto **anketu** uzraudzības prakses konsekventākai īstenošanai visā ES.

Viena no prioritātēm būs arī **apmācības** rīkošana par ieteikuma īstenošanu. Šajā saistībā pievienojam atsauci uz 2025. gada Rokasgrāmatu valstu preventīvajiem mehānismiem par ieteikuma par apcietinājumu īstenošanas uzraudzību, kas izstrādāta ES un Eiropas Padomes kopprojekta gaitā <https://www.coe.int/en/web/implementation/european-npm-forum>.